Auktoritära attityder och institutionsförtroende

En kvantitativ studie om legitimitet, upplevt samhällshot och institutioner i Sverige

Av: Maja Svärd

Handledare: Magnus Wennerhag
Södertörns högskola | Institutionen för Samhällsvetenskaper
Masteruppsats 30 hp
Sociologi | Vårterminen 2026
Masterprogram i Sociologi

SÖDERTÖRNS HÖGSKOLA | STOCKHOLM
sh.se

Vetenskaplig sammanfattning
Syftet med denna studie är att undersöka sambandet mellan auktoritära attityder och förtroende för institutioner i Sverige samt analysera huruvida detta samband påverkas av upplevt samhällshot. Studien bygger på data från den nationella SOM-undersökningen 2023 och analyseras med hjälp av multipla OLS-regressioner. Institutionsförtroende förstås som ett uttryck för upplevd institutionell legitimitet och undersöks separat för regeringen, polisen, riksdagen, domstolarna och socialtjänsten. Auktoritära attityder operationaliseras genom indikatorer kopplade till underkastelse, stöd för starka ledare och stöd för begränsningar av demokratiska rättigheter i krissituationer. Resultaten visar att olika dimensioner av auktoritära attityder relaterar till förtroendet för institutioner på olika sätt. Underkastelse uppvisar ett genomgående positivt samband med förtroende för samtliga undersökta institutioner, medan stöd för starka ledare är negativt relaterat till institutionsförtroende. Stöd för begränsningar av demokratiska rättigheter i krissituationer uppvisar ett mer begränsat positivt samband. Vidare visar resultaten att upplevt samhällshot är negativt relaterat till institutionsförtroende men att hot inte systematiskt förstärker sambandet mellan auktoritära attityder och förtroende. Studien bidrar till forskningen genom att synliggöra auktoritära attityder som ett heterogent fenomen som kan vara både systemstödjande och systemutmanande beroende på vilken dimension som analyseras.

Abstract
The purpose of this study is to examine the relationship between authoritarian attitudes and institutional trust in Sweden and to analyze whether this relationship is influenced by perceived societal threat. This study is based on data from the national SOM-survey 2023 that is analyzed using multiple OLS regressions. Institutional trust is understood as an expression of perceived institutional legitimacy and is examined separately for the government, the police, the parliament, the courts, and the social services. Authoritarian attitudes are operationalized through indicators related to submission, support for strong leaders, and support for restrictions on democratic rights in times of crisis. The results show that different dimensions of authoritarian attitudes are related to institutional trust in different ways. Submission demonstrates a consistently positive relationship with trust in all examined institutions, while support for strong leaders is negatively related. Support for restrictions on democratic rights in times of crisis shows a more limited positive relationship. Furthermore, the results indicate that perceived societal threat is negatively related to institutional trust, but that threat does not systematically strengthen the relationship between authoritarian attitudes and trust. The study contributes to the research field by reviling that authoritarian attitudes do not constitute an isolated phenomenon but can be both system-supportive and system-challenging depending on which dimension is analyzed.

Keywords: *Institutional trust, Legitimacy, Authoritarian attitudes, Perceived societal threat, Sweden*

Populärvetenskaplig sammanfattning
Frågor kring auktoritära attityder, samhällshot och demokratiskt förtroende har blivit alltmer aktuella i takt med en ökad oro för den globala demokratiska tillbakagången där allt fler länder blivit mindre demokratiska. Denna studie undersöker sambandet mellan auktoritära attityder, upplevt samhällshot och förtroendet för centrala samhällsinstitutioner i Sverige. Analysen bygger på data från den nationella SOM-undersökningen 2023 och institutionerna som valts för undersökning är regeringen, polisen, riksdagen, domstolarna och socialtjänsten. Studien analyserar även vilken betydelse upplevda samhällshot har för individers institutionella förtroende. Resultaten visar att olika typer av auktoritära attityder påverkar förtroendet för institutioner på olika sätt. Personer som värderar lydnad, ordning och respekt för regler och är positiva till att demokratiska rättigheter ska kunna begränsas vid en samhällskris tenderar att ha ett högre förtroende för institutioner. De personer som föredrar starka ledare framför demokratiska processer har generellt lägre förtroende för flera av institutionerna. Detta tyder på att auktoritära attityder inte är ett enhetligt fenomen utan kan uttryckas som både ett stöd för samhällssystemet och som en kritik mot det. Samtidigt visar resultatet att personer som upplever en högre nivå av samhällshot tender att ha ett genomgående lägre förtroende för samtliga institutioner. Studien bidrar därmed till en ökad förståelse för hur auktoritära attityder och upplevelser av samhällshot påverkar förtroendet för några utvalda centrala samhällsinstitutioner i Sverige.

Nyckelord*: Institutionsförtroende, Legitimitet, Auktoritära attityder, Upplevt samhällshot, Sverige*

Innehållsförteckning

1. Inledning och bakgrund 1
2. Syfte och frågeställningar 2
3. Tidigare forskning 2
    3.1 Institutionsförtroende 2
    3.2 Auktoritära attityder och institutionsförtroende 3
    3.3 Upplevt hot, institutionsförtroende och auktoritära attityder 4
4. Teoretisk referensram 5
    4.1 Auktoritära attityder 5
    4.2 Demokratisk legitimitet och institutionsförtroende 7
5. Hypoteser 9
6. Metod 10
    6.1 Datamaterial 10
    6.2 Operationalisering 11
        6.2.1 Institutionsförtroende 11
        6.2.2 Auktoritära attityder 11
        6.2.3 Upplevt samhällshot 13
        6.2.4 Kontrollvariabler 14
    6.3 Regressionsanalys 15
    6.4 Metoddiskussion 16
        6.4.1 Regressionsdiagnostik 17
    6.5 Deskriptiv statistik 18
7. Resultat 19
8. Analys 21
    8.1 Dimensioner av auktoritära attityder 21
    8.2 Upplevt samhällshot 24
    8.3 Kontrollvariablernas betydelse 26
9. Avslutande diskussion 28
    Referenser 30

1. Inledning och bakgrund

Stöd för demokratiska institutioner utgör en grundläggande förutsättning för ett fungerande samhälle. Institutionsförtroende är centralt för att upprätthålla politisk stabilitet, effektiv styrning och medborgarnas vilja att acceptera och följa gemensamma regler (Norris, 2011; Paxton & Ressler, 2018). De skandinaviska länderna utmärker sig genom starkt institutionsförtroende (Marozzi, 2015). Sverige har länge betraktats som en hög-tillit-demokrati, där medborgare i stor utsträckning hyser förtroende för offentliga institutioner (Regeringskansliet, 2018). Samtidigt har de senaste decennierna präglats av en demokratisk tillbakagång. Den globala demokratin befinner sig på nivåer jämförbara med slutet av 1970-talet. Samtidigt lever en majoritet av världens befolkning i autokratier som avser politiska system där den politiska makten är koncentrerad till en ledare eller en begränsad grupp och där demokratiska rättigheter och institutionella maktdelningsprinciper är begränsade (Nord m.fl., 2025). I denna kontext lyfts framväxten av auktoritär populism fram som ett potentiellt hot mot den pluralistiska demokratin i Europa och andra västerländska samhällen (Regeringskansliet, 2018; Norris & Inglehart, 2019).

Begreppet *auktoritarianism* började användas under 1900-talet i samband med framväxten av fascistiska rörelser och kom att etableras genom Adornos med fleras (1950) klassiska studie *The Authoritarian Personality*. Sedan dess har förståelsen av auktoritarianism utvecklats från att främst betraktas som ett stabilt personlighetsdrag till att snarare förstås som en kontextberoende attityd- och värdeorientering (Altemeyer, 1981; Duckitt, 2015). Auktoritarianism förstås här inte primärt som en ideologi, utan som en värdeorientering som betonar säkerhet, konformitet och lydnad inför auktoriteter (Norris & Inglehart, 2019: 14).

Många västerländska samhällen har under de senaste decennierna präglats av en utveckling mot ökad individualisering och värdemässig mångfald, där fokus främst ligger på självförverkligande och individuella friheter. Denna utveckling har bidragit till en större variation av livsstilar, identiteter och värderingar men har samtidigt gett upphov till ökade spänningar mellan grupper med olika värdeorienteringar (Regeringskansliet, 2018). I en instabil omvärld kan upplevelser av hot, osäkerhet och samhällelig instabilitet påverka individers värdeorienteringar och politiska attityder, vilket i sin tur kan forma synen på politisk maktutövning och institutionsförtroende (Feldman & Stenner, 1997; Dunn, 2020; Schlipphak, 2024). Mot denna bakgrund aktualiseras betydelsen av att analysera hur auktoritära värderingar uttrycks genom olika auktoritära attityder. Detta innefattar både frågan om huruvida auktoritära attityder utmanar förtroendet och i vilken utsträckning de kan stärka förtroendet för institutioner, samt hur upplevelsen av samhällshot hänger samman med institutionsförtroende. Detta är särskilt relevant i en hög-tillit-kontext som Sverige.

Denna studie tar sin utgångspunkt i att auktoritära attityder utgör en viktig förklaringsfaktor till variationer av institutionsförtroende, men att detta samband varierar beroende på vilken samhällelig kontext den uttrycks i. Genom att analysera hur olika dimensioner av auktoritära attityder relaterar till förtroende för centrala institutioner i Sverige, samt hur dessa samband

påverkas av upplevt samhällshot, syftar studien till att bidra med en fördjupad förståelse av relationen mellan attityder, hotupplevelser och demokratiska institutioners legitimitet.

2. Syfte och frågeställningar

Syftet med denna studie är således att analysera hur auktoritära attityder hänger samman med individers förtroende till regeringen, polisen, riksdagen, domstolarna och socialtjänsten i Sverige 2023, samt att undersöka om detta samband kvarstår när hänsyn tas till nivå av upplevt samhällshot. Studiens två frågeställningar är:

- I vilken utsträckning kan sambandet mellan auktoritära attityder och förtroendet för de olika institutionerna förklaras av upplevda samhällshot?

- Ändras sambandet mellan auktoritära attityder och förtroende för institutionerna om hänsyn tas till en möjlig interaktion mellan auktoritära attityder och upplevt samhällshot?

3. Tidigare forskning

3.1 Institutionsförtroende

Forskningsområdet som berör institutionsförtroende är tvärvetenskapligt och omfattar perspektiv från bland annat sociologi, statsvetenskap, psykologi och ekonomi (Verba, 1963; Easton, 1975; Marozzi, 2015; Van Der Meer, 2018; Martín, Román & Viñán, 2020; Pernia, 2021; Schroeder m.fl., 2023; Bonfanti, Ruggieri & Schimmenti, 2024; Schlipphak, 2024). Forskningsfältet är komplext och präglas av en mängd förklaringsfaktorer. Exempelvis har stort fokus riktats mot social tillit som förklaringsmekanism för varierat institutionsförtroende (Nannestad, 2008; Rothstein & Stolle, 2008; Tanny, 2023). Olika typer av samhällsutmaningar, såsom covid-19-pandemin, klimatförändringar och könsskillnader har undersökts för att förklara förtroendenivåernas upp-och nedgångar i olika länder (Devine m.fl., 2021; Bonfanti & Schimmenti, 2024; Martín, Román & Viñán, 2020). Förklaringar har även sökts i betydelsen av politiska värderingar (Verba, 1963; Easton, 1975; Dunn, 2020; Pernia, 2021). Men trots detta är samspelet mellan auktoritära attityder och upplevt samhällshot i relation till institutionsförtroende fortfarande begränsat utforskat, särskilt i en svensk kontext.

Institutionsförtroende behandlas ofta som en sammansatt variabel där generellt förtroende analyseras (Marozzi, 2015; Pernia, 2021). När institutioner analyseras separat visar forskning däremot att förtroendet för institutioner är uppdelat i flera dimensioner, såsom politiska och sociala institutioner, utländska institutioner och ordningsinstitutioner. Det finns alltså inte något som pekar på en universell struktur, utan institutionsförtroende mäts med fördel separat för att förstå variationer både mellan institutioner och mellan länder (Grežo m.fl., 2022;

Durand m.fl., 2022). Detta utgör grunden för denna studies analytiska upplägg. Utöver varierat förtroende för olika typer av institutioner finns det forskning som visar att institutionsförtroende varierar mellan olika grupper i samhället, exempelvis mellan könen. I London är kvinnors förtroende för polisen generellt lägre än mäns, vilket har kopplats till uppmärksammade fall av våldsbrott mot kvinnor begångna av poliser (Pickering m.fl., 2024). I Ecuador har män generellt starkare institutionsförtroende än kvinnor, vilket delvis förklaras av att män i högre grad deltar i offentliga och politiska sammanhang (Martín, Román & Viñán, 2020). Mönstret är dock inte entydigt. En amerikansk studie visar att det inte finns någon systematisk skillnad mellan könen när det gäller förtroendet för regeringen i USA (Schroeder m.fl., 2023). Dessa varierade resultat gör det relevant att undersöka kön som en kontrollvariabel.

3.2 Auktoritära attityder och institutionsförtroende

I klassiska verk utgår man från att demokratiska värderingar utgör en grund för stabilt systemstöd (Almond & Verba, 1963; Easton, 1957). I senare forskning har man undersökt huruvida även icke-demokratiska värdeorienteringar kan påverka förtroendet för samhällsinstitutioner (Dunn, 2020; Pernia, 2021). En central utgångspunkt inom forskningen kring auktoritära värderingar är antagandet att individer med starka sådana värderingar oftare tenderar att underordna sig etablerade auktoriteter. Denna underkastelse har ofta kopplats till stöd för odemokratiska ledare (Altemeyer, 1981; Duckitt, 1989; MacWilliams, 2016). Däremot poängteras att det teoretiskt sett inte finns något som begränsar tendensen till underkastelse till just icke-demokratiska kontexter (Dunn, 2015; Dunn, 2020). Detta motiverar en analys i en svensk kontext, där höga nivåer av institutionsförtroende skapar särskilda förutsättningar för hur auktoritära värderingar kan ta sig uttryck.

Auktoritär underkastelse definieras som “a high degree of submission to the authorities who are perceived to be established and legitimate in the society in which one lives.” (Altemeyer, 1981: 148). Denna formulering implicerar att lojaliteten hos individer med auktoritära värderingar inte primärt är knuten till en viss typ av regim utan till upplevelsen av legitimitet. I linje med klassiska legitimitetsteorier är det inte auktoritetens ideologiska karaktär som avgör förtroendet, utan huruvida den uppfattas som rättmätig och ordningsskapande (Weber, 1983; Tyler, 1997; Norris, 2011). Jämförande studier från flera länder visar att auktoritära attityder inte konsekvent predicerar preferens för radikala högerpopulistiska partier. Detta indikerar att underkastelse inte enbart är kopplad till stöd för aktörer med starka auktoritära inslag (Dunn, 2015).

I en filippinsk kontext analyseras sambandet mellan auktoritära värderingar och institutionsförtroende, där det senare operationaliseras som ett generellt förtroende för centrala politiska institutioner. Auktoritära värderingar mäts genom ett index bestående av tre attityddimensioner: konformitet, antipluralism och stöd för starka ledare (Pernia, 2021). Dessa dimensioner relaterar till Norris och Ingleharts (2019) betoning av konformitet, säkerhet och lojalitet. Konformitet handlar främst om att följa gruppnormer och traditionella

seder, säkerhet om att skydda gruppen mot risker och hot, medan lojalitet handlar om att stödja gruppen och dess ledare. Kortare mätinstrument för auktoritära värderingar av detta slag är etablerade inom surveyforskning där utrymmet för omfattande skalor är begränsat. I sådana studier ligger fokus vanligtvis på att analysera olika komponenter av auktoritära attityder, snarare än att kartlägga hela det psykologiska syndromet bakom auktoritarianism (Bizumic & Duckitt, 2018; Heller m.fl., 2020; Beierlein m.fl., 2014). Föreliggande studie ansluter till denna forskningsinriktning genom att endast använda ett antal indikatorer för att approximera auktoritära attityders relation till institutionsförtroende.

Resultat från tidigare studier visar att auktoritära värderingar kan ha en positiv effekt på institutionsförtroende. Sambandet kvarstår över olika regeringsperioder och är oberoende av regimtypen (Pernia, 2021). Detta utmanar antagandet att institutionsförtroende främst vilar på demokratiska värderingar (Almond & Verba, 1963; Easton, 1975). I stället antyder resultaten att även auktoritära värderingar kan fungera som grund för systemstöd. Liknande slutsatser återfinns även i separata analyser av sambanden mellan auktoritära attityder och förtroende till militären, polisen, regeringen, parlamentet och domstolarna (Dunn, 2020). Samtidigt visar forskning att detta samband kan vara villkorat av upplevt hot (Feldman & Stenner, 1997; Stenner, 2005; Dunn, 2020). Detta problematiserar föreställningen att det enbart är individer med starka auktoritära värderingar som utgör ett hot mot liberal demokrati. När nivån av upplevt hot ökar tenderar värderingsskillnaderna mellan auktoritära och frihetligt orienterade individer att minska, eftersom även individer med enbart svagt auktoritära värderingar under sådana omständigheter tenderar att ha ett starkare stöd till institutioner som uppfattas kunna hantera hot, särskilt polisen och militären (Dunn, 2020).

3.3 Upplevt hot, institutionsförtroende och auktoritära attityder

Forskning om den upplevda nivån av hots påverkan på institutionsförtroende visar att sambandet inte är helt entydigt. Det poängteras att effekten beror på i vilken utsträckning hotet kan kopplas till specifika politiska aktörer och institutioner. När hot uppfattas som relaterade till samhälleliga problem tenderar det att ha en mer negativ effekt på institutionsförtroende eftersom institutioner lättare kan hållas ansvariga för dessa förhållanden i samhället. Samtidigt kan hot som uppfattas externt öka förtroendet, då institutioner kan uppfattas som skyddande snarare än ansvariga aktörer (Schlipphak, 2024). Detta pekar på betydelsen av individuella tolkningar av både hot och institutionernas ansvar i formandet av institutionsförtroende.

I tidigare forskning har individer med starka auktoritära värderingar oftare beskrivits som farliga i jämförelse med andra medborgare (t.ex. Adorno m.fl., 1950; Altemeyer, 1981; Stenner 2005). En del av deras värderingar och beteenden beskrivs däremot inte som ovanliga, särskilt inte när uppfattning av hot betraktas (Hetherington & Suhay, 2011). Viss forskning motsätter sig detta och menar i stället att värderingsskillnaderna mellan individer med svaga respektive starka auktoritära värderingar ökar när individer upplever normativa hot (Stenner, 2005). Andra framhåller dock att värderingsskillnaderna ofta minskar när

allvarliga hot mot allmänheten uppstår, eftersom individer med svagt auktoritära värderingar utvecklar starkare auktoritära attityder. Exempelvis har turbulenta perioder i USA tenderat att föregå ökningar av auktoritära attityder såsom förespråkande av hårdare fängelsestraff och större popularitet för presidentkandidater som uppfattas vara starka ledare (Hetherington & Suhay, 2011). Teorin har operationaliserats till att upplevt samhällshot fungerar som en aktiverande eller modererande mekanism för auktoritära attityder, genom att inkludera en interaktion mellan auktoritära värderingar och upplevt hot, vilket även kommer att prövas i föreliggande studie (t.ex. Feldman & Stenner, 1997; Hetherington & Suhay, 2011; Dunn, 2020).

Denna studies syntes av tidigare forskning inom området visar att det finns en mängd faktorer som har en inverkan på nivån av institutionsförtroende. I en svensk hög-tillit-kontext finns särskilda förutsättningar som kan påverka dessa samband och bidra med nya insikter inom forskningsområdet. Exempelvis skulle man kunna förvänta sig att de påverkas av det politiska utbudet, vilket i Sverige utgörs av de riksdagspartier som väljs var fjärde år, samt av skillnader i politiska värderingar och av upplevt hot. Tidigare forskning visar att auktoritära värderingar både kan påverka institutionsförtroende och utgöra ett potentiellt hot mot demokratiska värden. Detta motiverar en analys av relationen mellan olika dimensioner av auktoritära attityder och institutionsförtroende. Samtidigt framträder upplevt hot som en central faktor som kan bidra till att förklara variationer i institutionsförtroende, vilket motiverar inkludering av upplevt hot som en potentiellt avgörande kontextuell faktor. Även om den existerande forskningen har gjort framsteg i att identifiera auktoritära värderingar som en distinkt politisk attityd och undersökt dess konsekvenser för förtroendet för offentliga institutioner, kvarstår frågan om hur dessa samband ser ut i den svenska kontexten. Huruvida auktoritära attityder är relaterade till medborgarnas förtroende för institutioner i Sverige utgör därmed en empirisk fråga som ännu inte har undersökts och som erbjuder både teoretiska och jämförande implikationer.

4. Teoretisk referensram

4.1 Auktoritära attityder

Adorno med flera (1950) mätte auktoritarianism och auktoritära personligheter utifrån det de kallar för F-skalan. Skalan syftade till att identifiera individer med en högre benägenhet att omfatta auktoritära, antidemokratiska och fascistiska värderingar och attityder, vilket kopplades till mottaglighet för fascistiska idéer och rörelser. Denna operationalisering har dock kritiserats för både de psykodynamiska antagandena som togs och för användningen av F-skalan som mätinstrument. Den påstås bland annat ha metodologiska brister och ett ensidigt fokus på högerauktoritarianism (Duckitt, 2015). I takt med denna kritik utvecklade Altemeyer (1981) Right-Wing Authoritarianism-skalan (RWA), där auktoritarianism i högre grad kan förstås som en attityd- och värdeorientering snarare än ett stabilt personlighetsdrag. Detta perspektiv betonar betydelsen av social inlärning, livserfarenheter och samhällelig kontext för utvecklingen av auktoritära värderingar (Altemeyer, 1981; Duckitt, 2015).

Benägenheten att underkasta sig etablerade auktoriteter och följa givna regler och normer, är en central värdering som kan beskrivas som auktoritär. Individer med stark tendens till underkastelse tenderar att betrakta auktoriteters beslut som i grunden berättigade och bindande och uppvisar därmed en stark preferens för ordning, lydnad och stabilitet framför individuell bedömning och ifrågasättande (Altemeyer, 2006: 16). Denna underkastelse kan förklaras genom en önskan om social konformitet, där individer värdesätter att människor underordnar sig auktoriteter för att upprätthålla gemensamma normer och social sammanhållning (Feldman, 2003). Det har även betonats att krissituationer ökar benägenheten för individer att underkasta sig auktoriteter för att återställa ordningen i samhället, vilket illustrerades av att individer ombads besvara den klassiska RWA-skalan under föreställningen att deras land befann sig i en intern kris. Resultatet visade att de auktoritära attityderna blev starkare, oavsett om det hypotetiska scenariot bestod av ett vänsterorienterat hot, såsom en generalstrejk, eller ett högerorienterat hot, exempelvis en militärstödd statskupp (Altemeyer, 2006: 58). Utifrån denna förståelse av underkastelse kan dimensioner av auktoritära värderingar förväntas påverka individers förtroende för institutioner. Eftersom underkastelse innebär en benägenhet att acceptera och följa etablerade auktoriteter kan individer med höga nivåer av sådana attityder också ha större förtroende för institutioner som uppfattas som legitima.

Norris och Inglehart (2019: 7) definerar auktoritära värderingar som “a cluster of values prioritizing collective security for the group at the expense of liberal autonomy for the individual”. Tre centrala komponenter identifieras vilka betonar säkerhet och ordning, värnandet av konventionella normer och gruppkonformitet samt lojal lydnad mot starka ledare (Norris & Inglehart, 2019). Ökningen av dessa värderingar förstås av författarna som en potentiell reaktion på kulturella förändringar som vuxit fram genom generationsskiften. När yngre generationer i högre grad omfamnat liberala och postmateriella värderingar har vissa mer socialkonservativa grupper reagerat med ökat stöd för auktoritära orienteringar (Norris & Inglehart, 2019: 34-35).

Även utbildningsnivå är nära kopplat till värderingsskillnader, vilket delvis kan förklaras av exponering för olika värdesystem och skillnader i resurser (Norris & Inglehart, 2019: 4). Trots att auktoritära värderingar tenderar att vara relativt stabila över tid kan de påverkas av livserfarenheter, som exempelvis utbildning (Altemeyer, 1981). En förklaring är att högre utbildning kan bidra till ökad exponering för olika perspektiv och stärka färdigheter kopplade till kritiskt tänkande, vilket har kopplats till tendenser för högre social tolerans och mer progressiva värderingar. Detta kan även påverka politiska sympatier och minska stödet för partier med mer auktoritära inslag, medan personer med lägre utbildningsnivå oftare sympatiserar med sådana partier (Norris & Inglehart, 2019: 26). I förlängningen kan detta resonemang även tänkas påverka institutionsförtroendet. Eftersom svenska institutioner i huvudsak bygger på rationell-legala och demokratiska principer snarare än starka auktoritära inslag skulle man kunna förvänta sig att högre utbildningsnivå samvarierar med ett högre institutionsförtroende. Samtidigt kan exponering för olika perspektiv och utvecklingen av kritiskt tänkande också tänka sig bidra till en mer kritisk hållning gentemot samhälleliga

institutioner. Sambandet mellan utbildning och institutionsförtroende är därför inte självklart, vilket motiverar att utbildning inkluderas som kontrollvariabel i analysen. Politiskt förtroende beskrivs gå hand i hand med subjektiva utvärderingar av ekonomin (Van Der Meer, 2018: 603). Omvänt kan en högre grad av sympati för partier och aktörer med starka auktoritära inslag delvis förklaras av att individer med lägre utbildning oftare påverkas av ekonomisk otrygghet (Norris & Inglehart, 2019). Forskning visar att individer med svagare ekonomiska resurser ofta har svårare att anpassa sig till samhällsförändringar, vilket kan skapa en känsla av att vara missnöjd i relation till andra eller till tidigare förväntningar (Smith m.fl., 2012). Mot denna bakgrund finns det skäl att anta att upplevd subjektiv ekonomisk förändring kan påverka institutionsförtroendet.

Auktoritarianism beskrivs som "a social attitudinal or ideological dimension that is an expression of basic motivational goals involving needs to manage threat and uncertainty and which is influenced by both personality and situational factors" (Duckitt, 2015: 260). Denna betoning på situationella faktorer öppnar upp för att förstå auktoritära värderingar som något som fångas i relation till sociala och institutionella sammanhang. Auktoritära värderingar förstås i denna studie som ett relationellt fenomen, där individens orientering formas i samspel med de normer, institutioner och maktstrukturer som omger individen, snarare än som statiska egenskaper hos den. Denna förståelse är särskilt relevant för denna studie, eftersom förtroende i sig kan förstås utgöra en relation mellan institutionerna och dess medborgare (Herzog, 2021). Komponenterna som plockats ut som indikatorer av auktoritära värderingar inför analys belyser deras relationella, attitydmässiga och flerdimensionella karaktär.

4.2 Demokratisk legitimitet och institutionsförtroende

Institutionsförtroende förstås i denna studie som ett uttryck för upplevd legitimitet. Auktoritet definieras här som sannolikheten att en viss andel människor åtlyder order, snarare än som enbart uttryck för makt eller inflytande (Weber, 1983: 144). Auktoritet förutsätter därmed en viss grad av frivillig lydnad, ett minimum av vilja att underordna sig, som kan grunda sig i olika motiv såsom vana, affekt, egenintresse eller värderationella övertygelser. Sådana motiv i sig utgör däremot inte en stabil grund för auktoritet. För att ett system ska bestå krävs att de underordnade uppfattar maktutövningen som berättigad, det vill säga legitim. All varaktig myndighetsutövning förutsätter en administrativ stab, vars lydnad inte enbart kan baseras på materiella incitament eller tillfälliga intressen. Auktoritetssystem försöker därför aktivt skapa och vidmakthålla föreställningar om sin legitimitet. Då det är den typen av legitimitetsanspråk som formar både graden av lydnad och karaktären på maktutövningen (Weber, 1983).

Mot denna bakgrund klassificerar Weber (1983) olika former av auktoritet utifrån deras legitimitetsgrund och skiljer mellan tre idealtypiska former av legitim auktoritet: rationell-legal, traditionell och karismatisk. Dessa idealtyper är analytiska konstruktioner snarare än empiriska beskrivningar av verkligheten, de fungerar som förenklade modeller för att fånga

centrala kännetecken hos olika former av legitimitet (Weber, 1904:139). Med detta i åtanke förekommer dessa former i praktiken sällan i ”ren” form, utan samexisterar och överlappar varandra, en form av auktoritet utesluter därefter inte att det även finns inslag av en annan.

En traditionell auktoritet grundar sin legitimitet i etablerade sedvänjor och historiskt förankrade normer. Makten är här knuten till en person som uppfattas ha särskild insikt i traditionernas innebörd och som förväntas upprätthålla och förvalta dem. Lydnaden mot ledaren motiveras av respekt för traditionens auktoritet och ledarens roll som dess uttolkare. Den organisatoriska struktur som omger en traditionsbunden auktoritet präglas i regel av personliga lojalitetsband snarare än av formella meriteringsprinciper, vilket skiljer denna auktoritetsform från den byråkratiskt organiserade legala auktoriteten. Den karismatiska auktoriteten vilar i stället på föreställningen om en enskild individs exceptionella egenskaper. Karisma förstås som ett särdrag som tillskrivs ledaren, exempelvis upplevd vishet, hjältemod eller särskild styrka. Lydnaden grundas här i personligt förtroende snarare än i tradition eller formella regler. (Weber, 1983)

För föreliggande studie är den rationell-legala auktoriteten särskilt relevant, eftersom den utgör den dominerande legitimitetsformen i moderna demokratiska samhällen såsom Sverige. Denna typ av auktoritet karaktäriseras av att lydnaden inte riktas mot enskilda personer utan mot ett opersonligt regelverk (Weber, 1983). Det är alltså lagen, reglerna och de formella procedurerna som ger makten dess legitimitet, inte ledarens personliga egenskaper. Auktoriteten är knuten till ämbetet snarare än till individen, vilket innebär att den som innehar en position endast utövar makt i kraft av sin formella roll. Inom denna ordning finns en tydlig arbets- och kompetensfördelning, där varje position har klart definierade uppgifter och befogenheter, samt en hierarkisk struktur som reglerar ansvar och över- och underordning. Beslut ska fattas enligt fasta procedurer och generella regler, snarare än utifrån personliga relationer eller godtycke. Rekrytering till ämbeten sker i idealfallet på grundval av meriter och formella kvalifikationer och ämbetet betraktas som ett yrke med lön, karriärvägar och särskild kompetens. Det råder också en tydlig åtskillnad mellan personen och ämbetet, vilket innebär att de resurser och den makt som följer med positionen inte är privat egendom. Slutligen är skriftlighet och dokumentation centrala inslag, då regler, beslut och processer formaliseras för att skapa förutsebarhet, insyn och kontroll (Weber, 1983: 147-150).

5. Hypoteser

Tidigare forskning och det teoretiska ramverket ligger till grund för formulerandet av studiens hypoteser. Studiens första och andra hypotes formuleras utifrån betoningar av att individer med starkare auktoritära värderingar i högre uträckning tenderar att acceptera och underkasta sig etablerade auktoriteter samt utifrån antagandet att krissituationer ökar acceptans för auktoritetsutövning:

H1: Underkastelse förväntas vara positivt relaterad till institutionsförtroende.

H2: Stöd för möjligheten att begränsa demokratiska rättigheter under samhällskriser förväntas vara positivt relaterat till institutionsförtroende

Samtidigt har auktoritära värderingar i form av stöd för starka ledare utanför etablerade demokratiska processer snarare kopplats till ett ifrågasättande och en preferens för en maktkoncentration bortom demokratiska institutioner. Vilket leder till tredje hypotesen:

H3: Stöd för starka ledare förväntas vara negativt relaterat till institutionsförtroende.

Vidare kan upplevt samhällshot påverka institutionsförtroende, framför allt negativt eftersom institutionerna ofta anses ansvariga för dessa samhällsförhållanden. Studiens fjärde hypotes formuleras därför:

H4: Upplevt samhällshot förväntas vara negativt relaterat till institutionsförtroende.

Högre nivåer av upplevt hot tenderar även att påverka värdeskillnaderna genom att aktivera eller moderera auktoritära värderingar. Tidigare forskning ger dock inte en entydig bild av riktningen på denna effekt. Mot denna bakgrund formuleras den femte hypotesen som en förväntat interaktionseffekt utan antagande om riktning:

H5: Sambandet mellan auktoritära attityder och institutionsförtroende förväntas påverkas vid högre nivåer av upplevt samhällshot.

6. Metod

6.1 Datamaterial

Det empiriska materialet i denna studie utgörs av data från den nationella SOM-undersökningen 2023, insamlad av SOM-institutet vid Göteborgs universitet. Datamaterialet har hämtats från *Svensk Nationell Datatjänst* (SND), vars uppdrag är att tillgängliggöra, kvalitetssäkra och bevara forskningsdata i samarbete med ett flertal svenska lärosäten och forskningsinstitutioner (SND, 2026). SOM-undersökningarna genomförs årligen i syfte att kartlägga den svenska allmänhetens attityder, värderingar och beteenden inom områden som samhälle, politik och medier. Populationen för den nationella SOM-undersökningen 2023 utgörs av personer i åldrarna 16-90 som är bosatta i Sverige och baseras på ett obundet slumpmässigt urval från Skatteverkets folkbokföringsregister. Urvalet anses metodologiskt robust och möjliggör statistiska generaliseringar till populationen (Bryman, 2016: 231). Datainsamlingen genomfördes huvudsakligen via postenkät med möjlighet till webbsvar. SOM-undersökningarna har granskats och godkänts av Etikprövningsmyndigheten. Efter att fältarbetet avslutats avidentifieras enkätsvaren och kan därmed inte längre spåras tillbaka till enskilda individer (SOM-institutet, 2024). Denna studie redovisar resultaten på gruppnivå i enlighet med studiens syfte.

Denna studie använder specifikt data från edition 7 av undersökningen, vilken omfattar 64 frågor inom områden såsom politik, demokrati, trygghet, attityder och värderingar. Valet av denna datakälla är lämpligt för studiens syfte, då SOM-undersökningen innehåller etablerade indikatorer på såväl politiska attityder som upplevda samhällshot och institutionsförtroende, vilket möjliggör en empirisk prövning av relationen mellan dessa fenomen i en svensk kontext. Nettosvarsfrekvensen för edition 7 uppgår till 48 procent (n = 1721), vilket ligger i linje med svarsnivåerna för moderna surveyundersökningar (SOM-institutet, 2024). Samtidigt innebär bortfall en potentiell källa till snedvridning. SOM-institutets publicerade metodrapport visar att vissa grupper, särskilt yngre och utrikes födda, är underrepresenterade bland respondenterna (SOM-institutet, 2024). För att hantera denna problematik har SOM-institutet genomfört analyser där data viktats efter kön, ålder och geografisk hemvist. Jämförelser mellan viktade och oviktade data visar att undersökningen sammantaget ger en relativt god spegling av den svenska befolkningen (SOM-institutet, 2024). Det är dock viktigt att notera att förekomsten av sådana skevheter i urvalet främst utgör ett större problem vid deskriptiva analyser, där syftet är att uttala sig om populationens fördelningar. I denna studie används regressionsanalys, vilket innebär att fokus ligger på att undersöka samband mellan variabler snarare än att uppskatta populationsnivåer. Så länge de observerade relationerna mellan variabler inte systematiskt skiljer sig mellan underrepresenterade och representerade grupper, utgör denna typ av bias en mindre allvarlig begränsning (Groves m.fl., 2004: 61-62). Detta stärker datamaterialets användbarhet för analyser av generella attitydmönster.

6.2 Operationalisering

I denna studie förstås auktoritära attityder som empiriska uttryck för underliggande värdeorienteringar som betonar ordning, konformitet, lydnad inför auktoriteter och stöd för stark maktutövning. Begreppet används för att beskriva de empiriska indikatorerna som analyseras i studien. Värderingar har i tidigare forskning ofta förståtts som mer övergripande och relativt stabila orienteringar, medan attityder har betraktats som mer specifika uttryck för sådana underliggande värdesystem (Rokeach, 1968). I forskning om auktoritarianism är gränsdragningen mellan dessa begrepp emellertid inte alltid tydlig, då både auktoritära värderingar och auktoritära attityder används för att beskriva preferenser för ordning, lydnad och stark auktoritetsutövning.

6.2.1 Institutionsförtroende

De beroende variablerna i denna studie operationaliseras utifrån enkätfrågan: ”Hur stort förtroende har du för det sätt på vilket följande institutioner och grupper sköter sitt arbete?” Respondenterna har ombetts ange sitt förtroende på en femgradig skala med svarsalternativen ”mycket stort förtroende”, ”ganska stort förtroende”, ”varken stort eller litet förtroende”, ”ganska litet förtroende” samt ”mycket litet förtroende”.

Institutionerna som analyseras är regeringen, riksdagen, domstolarna, polisen och socialtjänsten. Dessa har valts eftersom de representerar olika former av offentlig maktutövning som medborgare möter och förhåller sig till. Regeringen och riksdagen verkar i huvudsak på en mer övergripande och politisk nivå, medan domstolarna, polisen och socialtjänsten utgör institutioner där beslut omsätts i praktik och medborgare i högre grad kan komma i direkt kontakt med myndighetsutövning. Syftet med detta urval är inte att klassificera institutionerna utifrån deras formella plats i det politiska systemet, utan att fånga variationer i hur institutionsförtroende kan ta sig uttryck beroende på institutionernas funktion, närhet till och interaktion med medborgarna. Sammantaget kan dessa indikatorer förstås som generellt institutionsförtroende (Marozzi, 2015; Pernia, 2021). Institutionerna har dock analyserats separat i stället för att sammanföras till ett förtroendeindex. Detta val motiveras av tidigare forskning där det betonas att institutionsförtroende inte är en enhetlig dimension, utan något som kan variera mellan olika typer av institutioner beroende på uppdrag och hur de uppfattas av medborgarna (Dunn, 2020; Grežo m.fl., 2022; Durand m.fl., 2022). En uppdelning möjliggör därmed en mer nyanserad analys av variationer i institutionsförtroende, som annars riskerar att döljas i ett sammanslaget mått.

6.2.2 Auktoritära attityder

Studiens centrala begrepp utgår från en samtida förståelse av auktoritära värderingar som en flerdimensionell, relationell och situationsberoende attitydstruktur (Duckitt, 2015; Norris & Inglehart, 2019; Herzog, 2021). Auktoritära attityder betraktas som uttryck för underliggande värdeorienteringar kopplade till preferenser för social auktoritetslydnad och ordning samt stöd för icke-demokratiska beslutsformer. För att fånga auktoritära attityders relationella

karaktär operationaliseras begreppet genom tre empiriskt åtskilda dimensioner, vilka antas formas och uttryckas i relation till den sociala och politiska kontexten som undersöks. För det första mäts underkastelse genom respondenternas benägenhet att rätta sig efter lagar och regler även när ett politiskt parti de ogillar innehar makten. För det andra mäts stöd för icke-demokratiskt ledarskap genom inställningen till en stark ledare som inte behöver ta hänsyn till folkvalda politiker. För det tredje mäts stöd för restriktiva åtgärder genom inställningen till möjligheten att begränsa demokratiska rättigheter vid en samhällskris.

En initial indexkonstruktion av samtliga dimensioner visade emellertid en relativt hög intern konsistens (Cronbachs alpha = 0,75), vilket indikerar att indikatorerna samvarierar på ett sätt som kan motivera tolkningen av dem som en enhetlig latent variabel. Detta stöds däremot inte av faktoranalysen, som visar att variablerna laddar på separata dimensioner. Mot denna bakgrund och i linje med tidigare forskning som betonar en flerdimensionalitet, delas operationaliseringen upp i åtskilda komponenter (Duckitt, 2015; Herzog, 2021; Norris & Inglehart, 2019). Genom att särskilja dessa dimensioner möjliggörs en analys av hur olika auktoritära attityder relaterar till institutionsförtroende, i stället för att behandla dessa underliggande värderingar som ett homogent fenomen.

Underkastelse avser en benägenhet att acceptera och underordna sig auktoriteter. Individer med starka auktoritära attityder tenderar att betrakta lagar och regler som absoluta och något som bör följas oavsett personliga preferenser eller omständigheter (Altemeyer, 2006). Underkastelse mäts genom påståendet ”I vilken grad skulle du rätta dig efter nya lagar, regler och förordningar om följande hände?” och del påståendet ”Ett parti som du tycker illa om får makten” med svarsalternativen ”I mycket liten grad”, ”I ganska liten grad”, ”I varken hög eller liten grad”, ”I ganska hög grad” eller ”I mycket hög grad”. Dessa svarsalternativ har kodats om till tre kategorier: ”Underkastelse”, ”Olydnad” och ”I varken hög eller liten grad” där kategorin ”I varken hög eller liten grad” används som referenskategori i analysen. Kodningen av ”Olydnad” avser i detta fall de som i mindre grad skulle rätta sig efter nya lagar, regler och förordningar om ett parti de tycker illa om får makten. Detta kan tolkas som en lägre benägenhet att underordna sig etablerad auktoritet och därmed som ett svagare uttryck för auktoritära attityder eller till och med en form av motsättning för sådana attityder.

Benägenheten till underkastelse kan samtidigt också tolkas som ett uttryck för normativ systemlojalitet eller respekt för demokratiska spelregler, snarare än auktoritär underkastelse i strikt mening. Att följa lagar och regler trots politisk oenighet kan spegla ett accepterande av rättsstatens principer snarare än en ovillkorlig underkastelse inför auktoritet (Norris, 2011). Måttet bör därför inte förstås som en direkt motsvarighet till de etablerade skalor som används i tidigare forskning, utan snarare som en indikator som approximativt fångar en dimension av auktoritära attityder. Trots denna begränsning bedöms variabeln vara teoretiskt relevant, då den explicit prövar individens benägenhet att acceptera auktoritet även när denna upplevs som oförenlig med ens egna politiska preferenser. I detta avseende ligger operationaliseringen nära kärnan i begreppet auktoritär underkastelse, som just betonar lydnad inför auktoriteter oberoende av personliga preferenser (Altemeyer, 2006).

Den andra dimensionen utgörs av en indikator som mäter stöd för starkt ledarskap. Respondenten har fått ta ställning till påståendet ”En stark ledare, som inte behöver ta hänsyn till folkvalda politikers beslut, är bättre på att lösa dagens samhällsproblem.”. Denna variabel fångar en dimension av auktoritära attityder som utmanar det demokratiska systemet. Denna operationalisering ligger nära klassiska definitioner av auktoritära värderingar (Altemeyer, 1981; Norris & Inglehart, 2019; Pernia, 2021). Svarsalternativen till påståendet är ”Instämmer helt”, ”Instämmer delvis”, ”Instämmer knappast” och ”Instämmer inte alls”. Variabeln kodades om så att högre värden indikerar ett starkare stöd för starka ledare framför folkvalda representanter och blev sedan dummy kodad där 0 innebär ett svagt stöd för starka ledare och 1 innebär starkt stöd.

Den tredje dimensionen, kris-auktoritär, utgörs av stöd för säkerhetsrelaterade begränsningar av demokratiska rättigheter vid en samhällskris. Operationaliseringen avser fånga en generell acceptans av att inskränka individuella demokratiska rättigheter i syfte att upprätthålla ordning och stabilitet. Denna indikator visar på ett mer övergripande och teoretiskt ren operationalisering av en principiell preferens för ordning och kontroll. Påståendet som ställs lyder: ”Vid en samhällskris bör det vara möjligt att begränsa rätten att fritt få röra sig i samhället och delta i sammankomster och demonstrationer”. Svarsalternativen är ”Instämmer helt”, ”Instämmer delvis”, ”Instämmer knappast” och ”Instämmer inte alls”. Variabeln kodades om så att ett högre värde indikerar en starkare auktoritär attityd och dummykodades därefter, där 0 motsvarar en låg preferens för ordning och kontroll och 1 en hög preferens. Variabeln kan tolkas som ett uttryck för en situationsbunden dimension av auktoritära värderingar, där stöd för maktutövning aktualiseras under förhållanden av upplevd osäkerhet. Detta ligger i linje med forskning som visar att auktoritära attityder inte enbart utgör stabila dispositioner, utan kan förstärkas i tider av kris (Feldman & Stenner, 1997; Altemeyer, 2006).

6.2.3 Upplevt samhällshot

Upplevt samhällshot operationaliseras genom ett index baserat på respondenternas självskattade upplevelse av hot i Sverige år 2023. De indikatorer som ingår avser upplevelser av hot från ”Våld och övergrepp utanför hemmet”, ”Terrorism”, ”Att Sverige hotas av främmande makt” samt ”Att demokratin hotas”. Frågorna besvaras på en femgradig skala: ”I mycket liten grad”, ”I ganska liten grad”, ”I varken hög eller liten grad”, ”I ganska hög grad” eller ”I mycket hög grad”, vilket möjliggör en gradvis mätning av individers upplevda hotnivå. Indexet mäts på en skala mellan ett och fem där ett motsvarar en låg nivå av upplevt samhällshot och fem motsvarar en hög nivå av upplevt samhällshot.

De inkluderade indikatorerna täcker flera analytiskt centrala dimensioner av hot som identifierats i tidigare forskning. Hot relaterade till våld och terrorism kan förstås som existentiella hot mot individers fysiska säkerhet (Hetherington & Suhay, 2011), medan uppfattningar om hot från främmande makt fångar en form av externt nationellt hot (Doty m.fl., 1991). Upplevelsen av att demokratin är hotad representerar systemmässiga utmaningar mot samhällelig ordning och institutionell stabilitet (Stenner, 2005). Genom att kombinera dessa indikatorer konstrueras ett mått på en mer övergripande upplevelse av samhällelig

osäkerhet. Denna tolkning stöds empiriskt av att indexet uppvisar god intern konsistens (Cronbachs alpha = 0,77), samt av faktoranalysen som indikerar att variablerna i huvudsak laddar på en gemensam dimension.

Samtidigt finns det både teoretiska och analytiska skäl att inte enbart behandla upplevt hot som en enhetlig dimension. Olika typer av hot kan ha olika konsekvenser för institutionsförtroende (Schlipphak, 2024). Därför genomfördes kompletterande analyser där indikatorerna inkluderas separat (se Figur 2). Detta möjliggör en prövning av huruvida observerade samband drivs av en övergripande hotupplevelse eller av specifika typer av hot. Eftersom både faktoranalys och Cronbachs alpha ligger inom rimliga värden samt i linje med studiens syfte valdes det generella samhällshotet att inkluderas i den slutgiltiga analysen. Valet att pröva interaktion mellan auktoritära attityder och nivån av upplevt hot är vidare teoretiskt motiverat av forskning som framhåller hot som en aktiverande eller modererande mekanism för auktoritära värderingar (Feldman & Stenner, 1997; Stenner, 2005; Hetherington & Suhay, 2011; Dunn, 2020).

6.2.4 Kontrollvariabler

Följande analys kontrollerar för ålder och kön samt för politisk orientering, utbildningsnivå och relativ ekonomisk försämring (RES). Kön mäts i den nationella SOM-undersökningen genom tre kategorier vilka är kvinna, man och en tredje kategori som omfattar respondenter som inte identifierar sig inom den binära könsindelningen. I edition 7 uppgår denna grupp till 19 individer, vilket motsvarar en mycket liten andel av urvalet. På grund av det begränsade antalet observationer inkluderas denna kategori inte i de statistiska analyserna då små gruppstorlekar innebär större osäkerhet i skattningarna, vilket kan försvåra möjligheten att dra tillförlitliga slutsatser i regressionsanalyser (Edling & Hedström, 2003: 115-118). Denna exkludering innebär samtidigt en begränsning, då studien inte kan uttala sig om mönstret av institutionsförtroende bland personer som inte identifierar sig inom de binära könskategorierna. Analysen har därmed avgränsats till jämförelser mellan män och kvinnor, där variabeln kön har dummykodats till kvinna (0) och man (1). Ålder sträcker sig mellan 16-90 och bygger på uppgivet födelseår som respondenten själv fått ange vilket kompletterats med födelseår från urvalsdata där svar saknas.

För att kontrollera för politisk orientering har frågan ”Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-högerskala. Var någonstans skulle du placera dig själv på en sådan skala?” valts ut. Svarsalternativen är ”Klart till vänster”, ”Något till vänster”, ”Varken till vänster eller höger”, ”Något till höger” och ”Klart till höger”. Dessa har kodats om till de tre kategorierna ”Vänster”, ”Höger” eller ”Varken hög eller vänster” där kategorin ”Varken höger eller vänster” används som referenskategori i analysen.

Utöver detta har även utbildningsnivå valts att kontrolleras. Detta på grund av Norris och Ingleharts (2019) betoningar om resursskillnader och exponering för olika värdesystem som i förlängningen förväntas återspeglas i institutionsförtroende i denna studie. Respondenten har i enkäten fått ange högsta nivå av uppnådd skolutbildning. Inför analysen har dessa

dummykodats till låg utbildning (0) eller hög utbildning (1). Låg utbildning omfattar utbildning upp till eftergymnasial nivå kortare än tre år, medan hög utbildning omfattar högskola/universitet tre år eller längre samt forskarutbildning.

Relativ ekonomisk situation (RES) har valts att inkluderas utifrån idén att politiskt missnöje och ökat auktoritärt stöd delvis drivs av en ekonomisk otrygghet hos individer (Norris & Inglehart, 2019). Då direkta mått på ekonomisk otrygghet inte finns tillgängliga i datamaterialet operationaliseras denna dimension i stället genom mått på relativ deprivation (Rydgren, 2007; Runciman, 1966). Relativ deprivation kan därmed förstås som en mekanism genom vilken upplevda förluster och osäkerhet omsätts i ett minskat förtroende för centrala institutioner. RES mäts genom frågan ”Hur har enligt din mening nedanstående ekonomiska förhållanden förändrats under de senaste 12 månaderna?”. Respondenten har därefter fått bedöma om sin egen ekonomiska situation har ”Förbättrats”, ”Förblivit ungefär densamma” eller om den har ”Försämrats”. I analysen används ”Förblivit ungefär densamma” som referens.

6.3 Regressionsanalys

För att undersöka sambanden mellan auktoritära attityder, upplevt hot och förtroende för institutioner använder denna studie en linjär multipel regressionsanalys estimerad med minsta kvadratmetoden (*ordinary least squares*, OLS). Trots att den beroende variabeln mäts på en ordinalskala används inte en ordinal logistisk regression i denna studie. Detta motiveras av att variabeln har flera svarskategorier och kan behandlas som approximativt kontinuerlig, vilket är en vanligt förekommande och etablerad praxis i samhällsvetenskaplig forskning (Bernard, 2006: 638). Multipel regressionsanalys möjliggör analys av relationen mellan en beroende variabel och flera oberoende variabler, vilket gör det möjligt att uppskatta varje variabels unika effekt när övriga variabler hålls konstanta. Minsta kvadratmetoden estimerar modellens parametrar genom att minimera summan av de kvadrerade avvikelserna mellan observerade och predicerade värden på den beroende variabeln. På så sätt anpassas en linjär modell till data som ger den bästa möjliga approximationen av sambandet mellan variablerna (Fox, 2008). I denna studie används metoden för att analysera hur olika dimensioner av auktoritära attityder relaterar till institutionsförtroende, samtidigt som hänsyn tas till upplevt hot och kontrollvariabler såsom sociodemografiska faktorer och politisk orientering. Regressionskoefficienterna tolkas som den genomsnittliga förändringen i den beroende variabeln vid en enhets förändring i den oberoende variabeln, givet att övriga variabler hålls konstanta (Fox, 2008).

6.4 Metoddiskussion

Studien baseras på sekundärdata vid användandet av den nationella SOM-undersökningen 2023. En central fördel med sekundärdata är tillgången till ett omfattande och kvalitetssäkrat material som möjliggör generaliserbara analyser. Samtidigt innebär användningen av sekundärdata en begränsning i form av att forskaren är hänvisad till redan existerande frågeformuleringar och operationaliseringar (Bryman, 2016: 388-389). Datamaterialet som använts i denna studie har alltså inte samlats in specifikt för det aktuella forskningssyftet, vilket skapar en begränsning med studiens operationalisering av centrala variabler. Detta ställer krav på noggrann teoretisk motivering av de variabler som används, samt en medvetenhet om hur väl dessa fångar de studerade begreppen, vilket avser studiens validitet och är avgörande för att genomföra en studie av hög kvalitet (Hjerm, Lindgren & Nilsson, 2014: 94). För att bedöma validiteten i den mån det är möjligt har formuleringarna av frågorna i den nationella SOM-undersökningen 2023 noggrant granskats och valet av att inkludera alternativt exkludera variabler har motiverats teoretiskt med stöd från tidigare forskning. SOM-undersökningarna är en etablerad och återkommande datakälla med dokumenterade metodologiska procedurer och transparens i datainsamling och bortfallsanalys, vilket garanterar att materialet håller hög kvalitet (SOM-institutet, 2024). Resultaten i denna studie bör dock tolkas som indikationer på auktoritärt relaterade attityder. Denna undersökning fångar inte auktoritarianism som ett fullständigt psykologiskt syndrom enligt etablerade skalor, utan endast vissa attityder som i tidigare forskning har kopplats till auktoritära värderingar (Altemeyer, 1981; Feldman & Stenner, 1997; Feldman, 2003; Altemeyer, 2006; Norris, 2011; Norris & Inglehart, 2019).

Därutöver genomfördes explorativa faktoranalyser (EFA) med syfte att undersöka den underliggande strukturen i de teoretiskt motiverade indikatorerna som används för att mäta auktoritära attityder och upplevt hot. Faktoranalys är en statistisk metod som syftar till att identifiera underliggande latenta dimensioner som förklarar samvariationen mellan observerade variabler. Om flera variabler samvarierar kan detta tyda på att de påverkas av samma underliggande dimension (Saqr & López-Pernas, 2024). Avsikten med faktoranalysen var att avgöra huruvida variablerna utgör en enhetlig dimension eller flera separata dimensioner. Tolkningen baserades på faktorladdningar, där variablerna med höga laddningar på samma faktor ansågs representera en gemensam underliggande dimension. Vid indexkonstruktion testades även index för Cronbachs alfa, som låg inom godtagbart värde mellan 0,7 och 0,9. Målet med detta är att undersöka hur väl variablerna samvarierar (Frisk, 2021). Sammantaget bedöms studiens operationaliseringar och analytiska upplägg vara tillräckligt välgrundade för att möjliggöra en empirisk analys av relationen mellan auktoritära attityder, upplevt samhällshot och institutionsförtroende i en svensk kontext. Samtidigt som resultaten bör tolkas mot bakgrund av de begränsningar som följer användningen av sekundärdata.

6.4.1 Regressionsdiagnostik

För att erhålla en adekvat regressionsmodell som på ett så korrekt sätt som möjligt sammanfattar den data som använts har modellerna kontrollerats för multikollinearitet, icke-linjära samband, heteroskedasticitet och outliers (Edling & Hedström, 2003). VIF-värden för varje enskild inkluderad variabel i regressionsanalysen har granskats och ligger inom det rimliga intervallet med lägst 1,03 och högst 1,61. Eftersom ett VIF-värde lägre än 10 ligger inom det rimliga intervallet kan slutsatsen att modellerna inte har något större problem med multikollinearitet göras (Edling & Hedström, 2003: 145-148). Genom att plotta residualerna mot de predicerade värdena har modellerna kontrollerats för heteroskedasticitet utan något tecken av ett tydligt mönster som skulle tyda på att modellen har problem (Edling & Hedström, 2003:163-168). I samband med denna kontroll uppmärksammades även förekomst av potentiella outliers och icke-linjära mönster utan några starka fynd (Edling & Hedström, 2003:168-171). Modellerna testades även ytterligare för icke-linjära samband genom att pröva inkludera ett kurvlinjärt samband för ålder men valdes att inte inkluderas i slutgiltiga modellen på grund av bristande signifikans (Edling & Hedström, 2003:151-153). Sammantaget bedöms modellerna vara tillräckligt robusta för studiens analytiska syfte.

6.5 Deskriptiv statistik

Tabell 1, Deskriptiv statistik över inkluderade beroende och oberoende variablernas fördelning.

Variabel	Medelvärde	Std.avv.	Median	Min.	Max.	N
Förtroende regeringen	2,96	1,09	3	1	5	1679
Förtroende polisen	3,72	1,00	4	1	5	1672
Förtroende riksdagen	3,19	0,99	3	1	5	1667
Förtroende domstolarna	3,42	1,13	4	1	5	1661
Förtroende socialtjänsten	3,08	1,04	3	1	5	1660
Underkastelse	0,48	0,50	0	0	1	1634
Olydnad	0,22	0,42	0	0	1	1634
Stöd stark ledare	0,20	0,40	0	0	1	1631
Kris-auktoritär	0,75	0,43	1	0	1	1631
Upplevt hot	3,09	0,95	3	1	5	1673
Man	0,50	0,50	0	0	1	1702
Ålder	54,57	19,29	56	16	90	1721
Hög utbildning	0,58	0,49	1	0	1	1657
Vänster	0,33	0,47	0	0	1	1676
Höger	0,41	0,49	0	0	1	1676
RES bättre	0,16	0,36	0	0	1	1652
RES sämre	0,40	0,49	0	0	1	1652

Tabell 1 presenterar deskriptiv statistik för denna studies centrala variabler. Generellt sett uppvisar respondenterna relativt höga nivåer av institutionsförtroende, särskilt för polisen och domstolarna. Tabellen visar även att det finns variation i de auktoritära attityderna, nivån av upplevt samhällshot samt de inkluderade kontrollvariablerna. Sammantaget indikeras det en tillräcklig spridning i materialet för att möjliggöra vidare analyser. Den deskriptiva statistiken ger med detta en första översikt över materialets fördelningar innan de multipla regressionsanalyserna presenteras nedan i resultatdelen av undersökningen.

7. Resultat

Tabell 2, Regressionsmodeller med Regeringen, Polisen, Riksdagen, Domstolarna och Socialtjänsten som beroende variabler (Standardfel inom parentes)

Variabel	Regeringen	Polisen	Riksdagen	Domstolarna	Socialtjänsten
Underkastelse	0,182**	0,142*	0,162**	0,244***	0,158**
	(0,062)	(0,060)	(0,058)	(0,066)	(0,061)
Olydnad	-0,050	-0,120·	-0,130·	-0,136·	-0,045
	(0,073)	(0,071)	(0,069)	(0,078)	(0,072)
Kris-auktoritär	0,191**	0,176**	0,147*	0,083	0,043
	(0,061)	(0,059)	(0,057)	(0,064)	(0,060)
Stöd stark ledare	-0,229***	-0,109·	-0,311***	-0,286***	-0,261***
	(0,067)	(0,066)	(0,064)	(0,071)	(0,067)
Upplevt hot	-0,083**	-0,057·	-0,171***	-0,245***	-0,109***
	(0,030)	(0,029)	(0,028)	(0,032)	(0,030)
Man	-0,103·	-0,301***	-0,148**	-0,145*	-0,213***
	(0,054)	(0,053)	(0,051)	(0,057)	(0,053)
Ålder	0,004**	0,007***	0,009***	0,009***	0,002
	(0,001)	(0,001)	(0,001)	(0,002)	(0,001)
Hög utbildning	-0,021	0,131*	0,132*	0,238***	0,064
	(0,054)	(0,053)	(0,051)	(0,058)	(0,054)
Vänster	-0,440***	0,065	0,050	0,205**	0,271***
	(0,069)	(0,067)	(0,065)	(0,073)	(0,068)
Höger	0,533***	-0,033	0,257***	-0,036	-0,225***
	(0,066)	(0,065)	(0,063)	(0,070)	(0,065)
RES bättre	0,078	0,054	0,123·	0,055	0,076
	(0,078)	(0,076)	(0,074)	(0,083)	(0,077)
RES sämre	-0,176**	-0,059	-0,123*	-0,128*	-0,093·
	(0,057)	(0,055)	(0,054)	(0,060)	(0,056)
Intercept	2,860***	3,451***	3,055***	3,506***	3,346***
	(0,154)	(0,150)	(0,145)	(0,163)	(0,152)
Antal obs.	1499	1492	1495	1490	1485
Justerat R^2	0,18	0,06	0,11	0,14	0,10

Tabell 2 redovisar resultaten från regressionsanalysen där förtroende för regeringen, polisen, riksdagen, domstolarna och socialtjänsten utgör de beroende variablerna. Resultaten visar att de olika dimensionerna av auktoritära attityder har tydligt skilda samband med institutionsförtroende. Samtliga tolkningar av resultatet gäller vid konstanthållning av övriga variabler.

Underkastelse uppvisar ett genomgående positivt samband med förtroende för samtliga institutioner. Detta resultat bekräftar H1: Underkastelse förväntas vara positivt relaterad till institutionsförtroende. Effekten är statistiskt signifikant i alla modeller och starkast i

modellen för domstolarna. Detta indikerar att individer med hög benägenhet att underordna sig auktoriteter om ett parti de ogillar får makten tenderar att ha ett högre förtroende för regeringen, polisen, riksdagen, domstolarna och socialtjänsten, i jämförelse med de som i varken låg eller hög grad skulle rätta sig till lagar och regler om ett parti de ogillar får makten.

Den motsatta kategorin, olydnad, som innebär att man i låg grad skulle rätta sig efter nya lagar, regler och förordningar om ett parti man ogillar får makten, uppvisar däremot svaga och i huvudsak icke-signifikanta samband i jämförelse med referenskategorin. Sammantaget tyder detta på att det framför allt är underkastelse, snarare än olydnad, som driver variationen i förtroendet för institutionerna.

Den andra dimensionen, kris-auktoritär, visar ett mer begränsat och inkonsekvent mönster. Ett positivt och signifikant samband återfinns för regeringen, polisen och riksdagen, medan sambanden för övriga institutioner inte är statistiskt signifikanta. Detta tyder på att stöd för möjligheten att begränsa demokratiska rättigheter i krissituationer främst är kopplat till förtroende för dessa tre institutioner vilket delvis bekräftar H2: Stöd för möjligheten att begränsa demokratiska rättigheter under krissituationer är positivt relaterad till institutionsförtroende.

Stöd för en stark ledare uppvisar ett signifikant negativt samband med förtroende för alla institutioner utom för polisen som ligger precis över signifikansnivå ($p > 0,05$). Effekterna är särskilt starka för riksdagen och domstolarna. Detta ger delvis stöd för H3: Stöd för starka ledare är negativt relaterat till institutionsförtroende, genom att indikera att individer som förespråkar ett starkt ledarskap utan hänsyn till demokratiska institutioner tenderar att ha lägre förtroende för regeringen, riksdagen, domstolarna och socialtjänsten, i jämförelse med de individer som inte förespråkar ett starkt ledarskap utan hänsyn till demokratiska institutioner.

Upplevt samhällshot uppvisar genomgående negativa och statistiskt signifikanta samband med förtroende för alla institutioner förutom polisen ($p > 0,05$). Detta stödjer delvis H4: Upplevt samhällshot är negativt relaterat till institutionsförtroende. Effekterna är starkast för domstolarna och riksdagen, vilket indikerar att högre nivåer av upplevt hot är förknippade med ett lägre förtroende för regeringen, riksdagen, domstolarna och socialtjänsten.

Bland kontrollvariablerna framkommer det att politisk orientering har ett samband med institutionsförtroende. I jämförelse med individer som varken identifierar sig med vänster eller höger har vänsterorienterade individer lägre förtroende för regeringen men högre förtroende för domstolarna och socialtjänsten. Medan högersympatisörer uppvisar högre förtroende för regeringen och riksdagen men lägre förtroende för socialtjänsten, i jämförelse med individer som varken identifierar sig med vänster eller höger. Ålder är positivt relaterad till förtroende för regeringen, polisen, riksdagen och domstolarna, vilket indikerar att ju äldre en individ är desto högre förtroende tenderar den att ha för dessa institutioner. Gällande kön tenderar män att ha lägre förtroende för polisen, riksdagen, domstolarna och socialtjänsten i

jämförelse med kvinnor. Utbildning visar positiva samband med förtroendet för polisen, riksdagen och domstolarna. Vilket indikerar att i jämförelse med individer som har låg utbildning tenderar de med hög utbildning att ha ett högre förtroende för dessa institutioner. Relativ ekonomisk situation visar mer varierande samband, de som upplever att deras egen ekonomi har försämrats, i jämförelse till de som inte upplever vare sig förbättring eller försämring, har ett lägre förtroende för regeringen, riksdagen och domstolarna.

När det gäller H5: Sambandet mellan auktoritära attityder och institutionsförtroende förväntas påverkas vid högre nivåer av upplevt samhällshot, prövades denna hypotes genom att utföra separata analyser med inkluderade interaktioner mellan de tre dimensionerna av auktoritära attityder och upplevt hot. Resultaten visade dock inget konsekvent mönster i interaktionseffekterna. De flesta interaktionstermer var inte statistiskt signifikanta och när interaktionstermer inkluderas minskar signifikansen för flera av huvudvariablerna som var signifikanta. En negativ interaktion mellan auktoritär underkastelse och hot återfinns i modellen för riksdagen. Den negativa interaktionen indikerar att sambandet mellan underkastelse och förtroende för riksdagen försvagas vid högre nivåer av upplevt samhällshot. I övrigt är interaktionseffekterna svaga och osystematiska. Resultaten med inkluderade interaktioner indikerar därmed att sambanden mellan auktoritära attityder och institutionsförtroende i huvudsak är additiva snarare än beroende av upplevt hot och studiens femte hypotes stöds därmed inte av resultatet.

8. Analys

Denna studies syfte har varit att undersöka hur auktoritära attityder hänger samman med individers förtroende till regeringen, polisen, riksdagen, domstolarna och socialtjänsten i Sverige 2023, samt att undersöka om detta samband kvarstår när hänsyn tas till nivå av upplevt samhällshot. Resultaten visar att auktoritära attityder inte har ett enhetligt samband med institutionsförtroende. I stället framträder ett mönster där olika dimensioner av auktoritära attityder relaterar till institutionsförtroende på olika sätt. Underkastelse är positivt relaterad till förtroende, stöd för demokratiska rättighetsbegränsningar i kris har ett mer begränsat positivt samband och stöd för starka ledare är negativt relaterat till förtroendet.

8.1 Dimensioner av auktoritära attityder

Det positiva sambandet mellan underkastelse och institutionsförtroende kan förstås utifrån att denna dimension fångar en benägenhet att acceptera etablerade auktoriteter och de regler som omger dem. I en svensk rationell-legal auktoritetskontext riktas lydnaden inte främst mot enskilda ledare utan mot lagar, regler och formella procedurer (Weber, 1983). Resultatet kan därför tolkas som att personer med högre grad av underkastelse inte nödvändigtvis orienterar sig mot odemokratiska aktörer, utan snarare mot institutioner som uppfattas som legitima, ordningsskapande och regelbundna. Särskilt att sambandet återfinns över både politiska institutioner och myndighetsutövande institutioner tyder på att underkastelse inte enbart riktas mot en viss institutionstyp, utan mot etablerad samhällsauktoritet mer generellt. Detta resultat är viktigt eftersom det nyanserar förståelsen av auktoritära attityder. Underkastelse behöver i

detta sammanhang inte enbart förstås som ett hot mot demokratiska institutioner, utan kan också ta formen av en lojalitet till systemet. Detta går även i linje med tidigare forskningsresultat som problematiserat föreställningen att auktoritära värderingar ensidigt utgör ett hot mot liberal demokrati (Dunn, 2020; Pernia, 2021). Samtidigt bör detta inte tolkas som att underkastelse är demokratiskt oproblematisk. Snarare visar resultatet att samma attityddimension kan vara systemstödjande i en svensk kontext, eftersom de institutioner som individen förhåller sig till är demokratiska och rättsstatligt inbäddade.

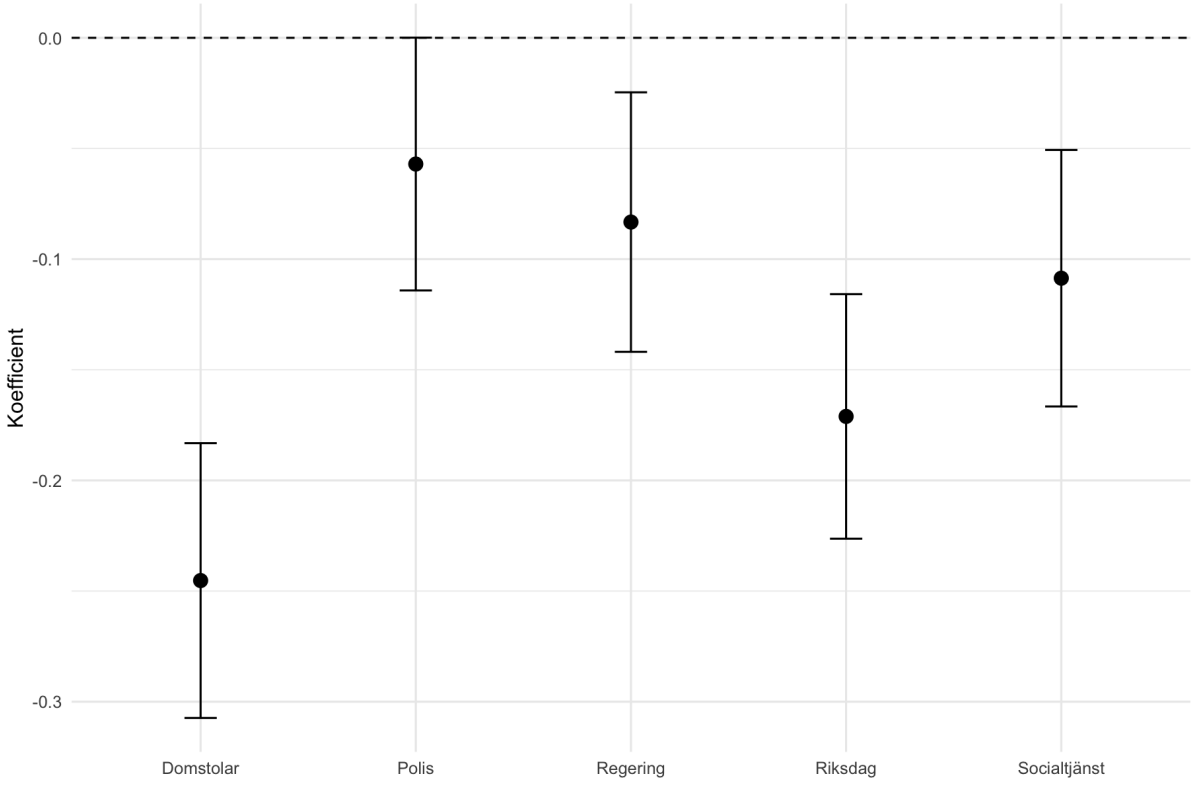
Resultatet ligger i linje med Altemeyers (2006) förståelse av underkastelse. Individer med en stark tendens till underkastelse tenderar även att betrakta lagar och auktoriteters beslut som legitima och bindande samt värdera ordning, lydnad och stabilitet framför individuell bedömning och ifrågasättande (Altemeyer, 2006). Samtidigt bör resultatet tolkas med viss försiktighet eftersom operationaliseringen även kan fånga aspekter av respekt för rättsstatliga principer snarare än auktoritär underkastelse i strikt mening. Att rätta sig efter lagar och regler även när ett ogillat parti får makten kan vara ett uttryck för demokratisk systemlojalitet snarare än ovillkorlig auktoritetslydnad (Norris, 2011). I Tabell 1 där deskriptiv statistik presenteras synliggörs det att medelvärdet för förtroende ligger omkring värdet 3-3,7 för samtliga institutioner. Detta tyder på att förtroende nivåerna är relativt höga vilket kan tolkas som att institutionerna generellt bedöms legitima. Detta gör resultatet analytiskt intressant i och med att det tyder på att gränsen mellan underkastelse och demokratisk normativ lojalitet kan vara empiriskt svår att dra när auktoriteten uppfattas institutionellt legitim.

Resultaten gällande stöd för begränsningar av demokratiska rättigheter i en samhällskris är mer begränsade. Sambandet är positivt för regeringen, polisen och riksdagen men inte signifikant för domstolarna och socialtjänsten. Detta tyder på att denna dimension inte fångar en generell auktoritär attityd för institutionsförtroende, utan snarare en situationsbunden acceptans av statlig handlingskraft i krislägen. I tidigare studier beskrivs kriser kunna öka benägenheten att underkasta sig (Altemeyer, 2006). Stöd för rättighetsbegränsningar i kris behöver inte nödvändigtvis uttrycka en stabil auktoritär attityd, utan kan spegla en bredare, kontextberoende, respons. Att sambandet är tydligast för regeringen, polisen och riksdagen kan tolkas som att dessa institutioner i högre grad förknippas med krishantering, beslutsförmåga och upprätthållandet av ordning. Avsaknaden av signifikanta samband för domstolarna och socialtjänsten kan i sin tur indikera att dessa institutioner i mindre utsträckning associeras med krishantering. Domstolarna utgår från rättsstatliga principer, rättssäkerhet och procedurer, vilket sällan ger utrymme för snabba och ingripande åtgärder. Socialtjänsten centrerar mer kring välfärd och social omsorg vilket gör att dess funktion inte tydligt relateras till ordningsskapande i krissituationer.

Det negativa sambandet mellan stöd för starka ledare och institutionsförtroende visar att auktoritära uttryck inte alltid är systemstödjande. Till skillnad från underkastelse fångar denna dimension en preferens för maktkoncentration bortom de demokratiska institutionernas begränsningar. Weber (1983) beskriver karismatisk auktoritet som en form av legitimitet som grundar sig i uppfattningen att en ledare besitter särskilda egenskaper, såsom styrka och handlingskraft. Stöd för en stark ledare som inte behöver ta hänsyn till folkvalda politiker kan

tänkas innebära att man föredrar personbaserat, karismatiskt ledarskap samt att man kritiserar eller misstror de procedurer, regler och principer av maktutdelning som kännetecknar den representativa demokratin inom den rationell-legala auktoriteten (Weber, 1983). Denna dimension av auktoritära attityder utmanar den institutionella legitimiteten. Att sambandet är särskilt starkt och negativt för riksdagen och domstolarna är teoretiskt rimligt. Dessa institutioner utgör centrala komponenter i den rationell-legala auktoriteten och representerar kärnan i den demokratiska maktdelningen, där beslut fattas genom formella procedurer och där maktutövning är regelbunden, begränsad och institutionellt förankrad (Weber, 1983). Individer som förespråkar ett starkt ledarskap bortom dessa strukturer kan därför antas ha lägre förtroende just för de institutioner som tydligt förkroppsligar dessa principer. Genom detta perspektiv blir stödet för starka ledare ett uttryck för frustration mot det etablerade demokratiska systemet och kan stärka antagandet om att individer med denna starka auktoritära attityd kan karakteriseras som ett hot mot demokratin (t.ex. Altemeyer, 1981; Stenner, 2005).

Figur 1, Effekten av upplevt samhällshot på institutionsförtroende.

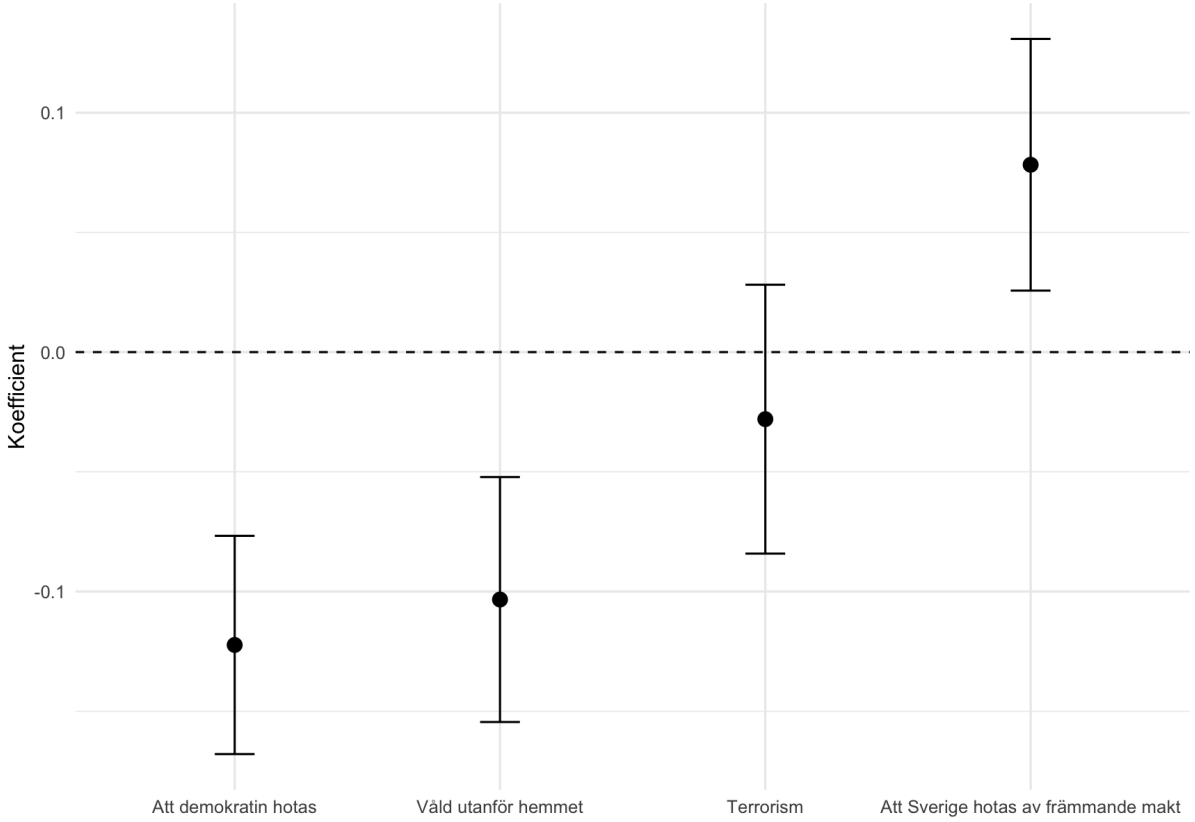

Anm.: Punkter visar OLS-koefficienter. Felstaplar visar 95 procent konfidensintervall.

8.2 Upplevt samhällshot

Upplevt samhällshot uppvisar ett negativt samband med institutionsförtroende, vilket illustreras i Figur 1 där samtliga koefficienter är negativa. Detta ligger i linje med forskning som betonar att hot kan minska förtroendet när samhällsproblem uppfattas som tecken på institutionell otillräcklighet och bristande styrningskapacitet (Schlipphak, 2024). När individer upplever att samhället präglas av ett ökat hot kan detta tolkas som att centrala institutioner inte förmår upprätthålla ordning, säkerhet och stabilitet, vilket i sin tur undergräver deras legitimitet. I denna studie tycks hot i högre grad tolkas som samhälleliga problem som kan kopplas till politiska och institutionella aktörer. Att effekten är starkast för domstolarna och riksdagen kan tolkas som att hotupplevelser i högre grad underminerar förtroendet för institutioner som förknippas med systemets rättsliga och politiska funktionsförmåga. Dessa institutioner spelar en central roll i att upprätthålla rättsstatliga principer och fatta långsiktiga beslut, vilket kan göra dem särskilt sårbara för kritik i situationer där samhället upplevs som instabilt eller hotfullt. Detta kan tolkas som att det inte är hot i sig som påverkar förtroendet, utan mer hur hotet tolkas, som ett behov av handlingskraft eller som ett tecken på institutionell svaghet. Det framhålls även att vissa typer av hot, särskilt externa, kan leda till ökade nivåer av förtroende genom att staten uppfattas som en skyddande aktör snarare än en ansvarig (Schlipphak, 2024). Genom att testa en uppdelning av indexet för upplevt hot synliggjordes de separata effekterna i Figur 2. I denna figur illustreras det att oron för att Sverige hotas av en främmande makt har en positiv effekt på förtroendet för riksdagen vilket styrker resonemanget av att externa hot kan förknippas med uppfattningen av vissa institutioner som en skyddande aktör. Terrorism uppvisar däremot ingen tydlig effekt på förtroendet för riksdagen. I jämförelse med hot från främmande makt är hotet om terrorism mer komplex och kan kopplas till både nationell säkerhet och till frågor om samhällsstyrning. Våld utanför hemmet och att demokratin hotas visar ett negativt samband med förtroende för riksdagen. Detta kan tolkas som att sådana hot i högre grad förknippas med samhällsproblem som riksdagen förväntas kunna hantera och leder därför till minskat förtroende för riksdagens förmåga att upprätthålla trygghet och demokratisk stabilitet.

Figur 2, Separata effekter av upplevda samhällshot på förtroende för riksdagen.

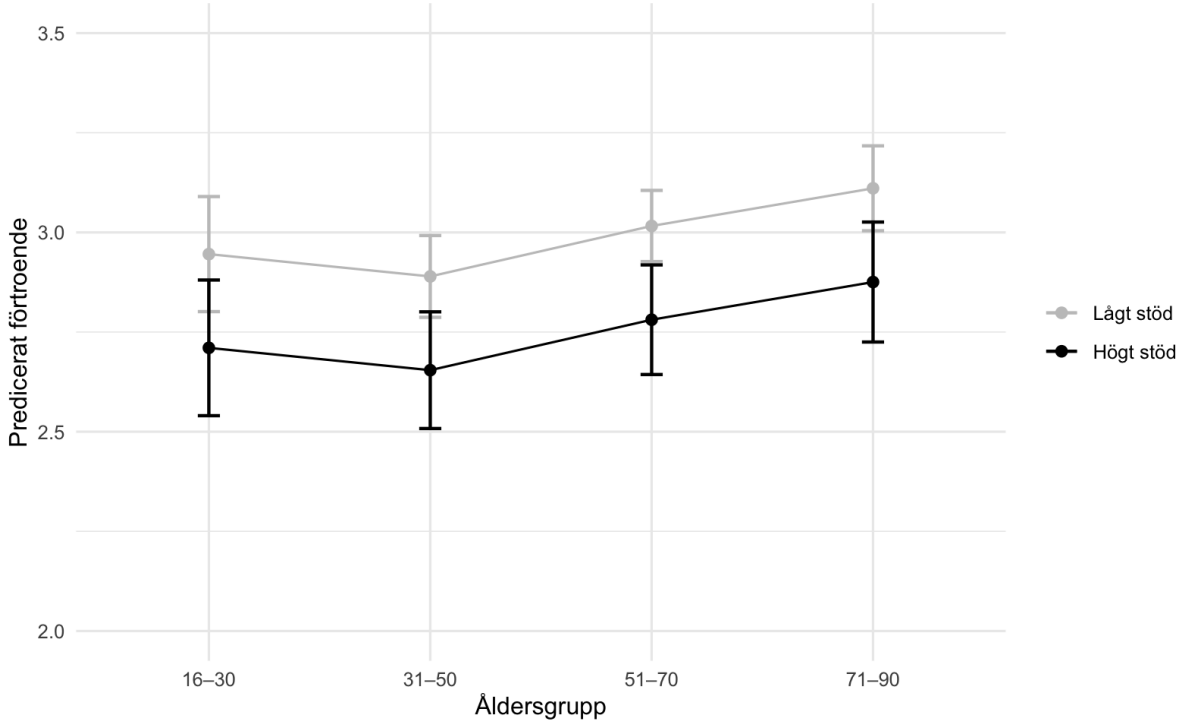
Anm.: Punkter visar OLS-koefficienter. Felstaplar visar 95 procent konfidensintervall.

Interaktionsmodellerna som prövades gav inte stöd för att en högre grad av upplevt hot systematiskt påverkar auktoritära attityder och dess samband med institutionsförtroende. Sambanden framstår i stället huvudsakligen som additiva, vilket innebär att auktoritära attityder och upplevt hot var för sig är relaterade till institutionsförtroende i denna studie. Detta resultat motsäger tidigare forskning som betonar att hot kan fungera som en aktiverande eller modererande mekanism för auktoritära predispositioner under förhållanden av osäkerhet (Hetherington & Suhay, 2011; Feldman & Stenner, 1997; Feldman, 2003; Dunn, 2020). Samtidigt bör resultatet tolkas med viss försiktighet. Avsaknaden av signifikanta interaktionseffekter innebär inte nödvändigtvis att teorin saknar giltighet, utan indikerar snarare att de former av hot som mäts i denna studie inte aktiverar de inkluderade auktoritära attityder på det sätt som teorin förutsätter. Tidigare forskning har exempelvis visat att särskilt normativa hot mot social sammanhållning och värdeordning är centrala för att utlösa sådana effekter, vilket inte mäts i det datamaterial som använts (Stenner, 2005). Interaktionen med Kris-auktoritär bör även den tolkas med försiktighet då denna variabel i sig kan uppfattas som en redan aktiverad respons då respondenterna hypotetiskt föreställer sig att de befinner sig i en samhällskris när de svarar på påståendet om deras demokratiska rättigheter ska kunna begränsas.

8.3 Kontrollvariablernas betydelse

Analysen av kontrollvariablerna visar att institutionsförtroende formas genom ett samspel mellan attitydmässiga, demografiska, sociala och politiska faktorer. Ett resultat som skiljer sig från en del tidigare forskning är skillnaden mellan kvinnors och mäns förtroende. Kvinnor har i större utsträckning uppskattats lita mindre på institutioner (Pickering m.fl., 2024; Martín, Román & Viñán, 2020). Resultatet från analysen visar i kontrast till detta att män generellt har lägre förtroende för institutionerna. Detta bidrar med ett nytt perspektiv på betoningen att könsskillnader i förtroende för institutioner är kontextberoende och öppnar även upp för behovet av att undersöka vidare hur det kommer sig att män i denna kontext har ett systematiskt lägre institutionsförtroende.

Figur 3, Predicerat förtroende för regeringen efter ålder och stöd för starka ledare.

Anm.: Predicerade värden från OLS-regression. Övriga variabler hålls konstanta vid sina medelvärden. Felstaplar visar 95 % konfidensintervall.

Ålder uppvisar ett genomgående positivt samband med institutionsförtroende vilket kan tolkas i ljuset av både livscykel- och generationsskiften (Altemeyer, 1981; Norris & Inglehart, 2019). Äldre har i högre grad haft återkommande kontakt med samhälleliga institutioner under en längre tid. Detta kan ha bidragit till mer stabila och etablerade uppfattningar om deras funktion och legitimitet. Medan yngre individer i lägre utsträckning, på grund av begränsad erfarenhet, har utvecklat fasta uppfattningar om institutioner. Detta mönster framträder i Figur 3, även fast konfidensintervallen delvis överlappar varandra, där det predicerade förtroendet för regeringen successivt ökar med stigande ålder. Denna ökning gäller även oavsett nivå av stöd för starka ledare. Enligt Norris och Inglehart (2019) tenderar

yngre generationer i högre grad omfamna liberala och postmaterialistiska värderingar vilket fått vissa mer socialkonservativa grupper i samhället att reagera med ökat stöd för auktoritära ledare. Äldre generationer omfamnar i högre grad mer traditionella värderingar som betonar ordning, stabilitet och auktoritet. Detta kan i sin tur bidra till ett högre förtroende för etablerade institutioner, medan yngre generationer tenderar att vara mer kritiska och mindre bundna till traditionella auktoriteter. Samtidigt är det viktigt att notera att Norris och Ingleharts (2019) teori främst behandlar värderingsförändringar och politiska attityder, varpå sambandet med institutionsförtroende bör tolkas som indirekt. Den observerade ålderseffekten kan därmed förstås som ett resultat av både ackumulerad erfarenhet och skillnader i värdeorienteringar mellan generationer.

Utbildning uppvisar ett positivt samband med förtroende för flera institutioner, särskilt polisen, riksdagen och domstolarna. Detta ligger i linje med tidigare forskning som framhåller att högre utbildning är förknippad med ökad kognitiv förmåga och större exponering för olika perspektiv (Norris & Inglehart, 2019). En möjlig tolkning är att utbildning stärker individens tilltro till formella beslutsprocesser och rättsstatliga principer, vilket särskilt gynnar förtroendet för institutioner med tydligt definierade roller inom det politiska och rättsliga systemet. Att sambandet är svagt eller obefintligt för vissa institutioner kan tyda på att utbildningens betydelse för förtroende varierar beroende på institutionens funktion och hur direkt medborgare interagerar med den.

Förtroendet för institutionerna varierar beroende på politisk orientering. Detta resultat pekar på att institutionsförtroende inte enbart bör förstås som ett uttryck för generell systemlojalitet, utan även som en funktion av politisk positionering och upplevd representation. Resultaten av förtroendet för regeringen illustrerar detta tydligt. Vänsterorienterade individer uppvisar ett lägre förtroende, medan högersympatisörer uppvisar ett högre. I den svenska politiska kontexten år 2023, där regeringen i samband med riksdagsval ett år tidigare skiftat till ett högerorienterat styre, framstår det som rimligt att högersympatisörer i större utsträckning uttrycker förtroende, medan vänsterorienterade individer i lägre grad gör det. Till skillnad från regeringen uppvisar socialtjänsten ett omvänt mönster, där vänsterorienterade individer har högre förtroende än högersympatisörer. Detta kan förklaras av skillnader i synen på välfärdsstatens roll, där socialtjänsten som omfördelande institution ligger närmare vänsterns politiska preferenser. Resultatet visar därmed att institutionsförtroende inte enbart påverkas av relationen till det sittande styret, utan även av institutionens funktion och politiska koppling. Dessutom visar resultaten att upplevd ekonomisk försämring är negativt relaterad till institutionsförtroende för regeringen, riksdagen och domstolarna, vilket kan tolkas i relation till relativ deprivation. Upplevelser av relativ ekonomisk osäkerhet kan bidra till ett bredare missnöje med samhällsutvecklingen och minska tilliten till centrala institutioner, även när dessa inte direkt ansvarar för individens ekonomiska situation (Van Der Meer, 2018; Smith m.fl., 2012).

9. Avslutande diskussion

Resultaten visar att relationen mellan auktoritära attityder och institutionsförtroende är mer komplex än vad som ofta framställs i tidigare forskning och offentlig debatt. Olika dimensioner av auktoritära attityder har i denna studie skilda relationer till institutionsförtroende i den svenska hög-tillit-kontexten. Detta styrker betoningar från tidigare forskning om att auktoritära värderingar inte enbart bör förstås som ett enhetligt fenomen, utan som en relationell och situationsbunden attitydstruktur där olika former av auktoritet legitimeras på olika sätt (Altemeyer, 1981; Duckitt, 2015; Herzog, 2021; Norris & Inglehart, 2019). En viktig aspekt att beakta vid tolkningen av resultaten rör operationaliseringen av underkastelse. Även om variabeln i denna studie används som en indikator på auktoritära attityder kan den också tolkas som ett uttryck för demokratisk systemlojalitet eller respekt för rättsstatliga principer. Att följa lagar och regler trots att ett politiskt parti man ogillar innehar makten behöver inte nödvändigtvis spegla auktoritär underkastelse i Altemeyers (2006) mening. Resultaten bör därför tolkas med viss försiktighet, då de positiva sambanden mellan underkastelse och institutionsförtroende delvis kan återspegla demokratisk systemlojalitet snarare än auktoritär underkastelse i strikt mening.

Underkastelse och stöd för möjligheten att begränsa demokratiska rättigheter i krissituationer är positivt relaterade till förtroende, medan stöd för starka ledare uppvisar ett negativt samband. Detta indikerar att auktoritära attityder inte är ett enhetligt fenomen, utan kan uttryckas i både systemstödjande och systemutmanande former. I ljuset av Webers (1983) teori om legitimitet kan de positiva sambanden mellan underkastelse och institutionsförtroende tolkas som att vissa auktoritära attityder i en svensk kontext riktas mot den rationell-legala auktoriteten, där legitimitet grundas i lagar, regler och institutionella procedurer. Samtidigt innebär detta inte nödvändigtvis ett starkare stöd för pluralistiska och demokratiska principer, då tidigare forskning visat att auktoritära värderingar även kan vara förenade med lägre tolerans för politisk opposition och individuella rättigheter (t.ex. Altemeyer, 1981; Norris & Inglehart, 2019). Det negativa sambandet mellan stöd för starka ledare och institutionsförtroende visar att andra former av auktoritära attityder snarare uttrycker en kritik mot den rationell-legala ordningen. Detta kan förstås genom Webers (1983) begrepp om karismatisk auktoritet, där legitimitet i stället knyts till föreställningar om starkt personligt ledarskap bortom institutionella begränsningar. Vidare visar resultaten att upplevt samhällshot har en självständig negativ relation till institutionsförtroende. Detta nyanserar tidigare forskning som betonar hot som en central aktiverande eller modererande mekanism av auktoritära attityder (Feldman & Stenner, 1997; Stenner, 2005; Hetherington & Suhay, 2011; Dunn, 2020).

Metodval och tillämpning kan i viss utsträckning ha påverkat studiens resultat. Exempelvis har OLS-regression använts trots att de beroende variablerna är ordinala och variationen i institutionsförtroende har därmed behandlats som kontinuerlig. Detta kan leda till att vissa nyanser i hur respondenter skiljer mellan olika svarskategorier inte fullt ut fångas, vilket i sin tur kan påverka storleken på de skattade effekterna. Samtidigt är denna metod vanligt förekommande vid analyser av likertskalor och resultaten bedöms vara robusta vad gäller

riktning och signifikans. En ytterligare begränsning i studien är användningen av sekundärdata. Eftersom datamaterialet inte har samlats in specifikt för denna studies syfte har det inte varit möjligt att utforma egna frågeformuleringar och operationaliseringar. Detta innebär att de variabler som används endast approximativt fångar de teoretiska begrepp som undersöks. Vidare innebär operationaliseringen av auktoritära attityder vissa begränsningar som bör beaktas vid tolkningen av resultaten. De indikatorer som används fångar olika dimensioner av underliggande auktoritära värderingar men utgör inte ett fullständigt mått på det övergripande begreppet. Användning av sekundärdata är däremot en vanlig metod inom det undersökta forskningsområdet på grund av den omfattning och de resurser som krävs för att själv samla in data (Feldman & Stenner, 1997; Hetherington & Suhay, 2011; Marozzi, 2015; Dunn, 2015; Dunn, 2020; Pernia, 2021). Detta riskerar dock att exkludera vissa aspekter av auktoritära attityder vilket kan få sambanden att framstå som svagare eller mer fragmenterade än de annars hade gjort.

För framtida forskning vore det relevant att samla in eget datamaterial för att mer ingående undersöka relationen mellan auktoritära attityder, upplevt samhällshot och institutionsförtroende i en svensk kontext. Exempelvis skulle operationaliseringen kunna baseras på indikatorer som ligger närmare etablerade mått på auktoritära attityder, såsom de som används inom RWA-traditionen. Detta skulle kunna möjliggöra en tydligare åtskillnad mellan auktoritär underkastelse och demokratisk systemlojalitet samt bidra till ökad begreppsvaliditet. Resultaten indikerar att en hög nivå av upplevt samhällshot kan bidra till ett minskat institutionsförtroende. Svenska medborgare tolkar Sveriges samhällsinstitutioner som ansvariga för de upplevda hotnivåerna. Särskilt angeläget vore därefter att vidare analysera hur olika typer av hotupplevelser påverkar förtroendet för de institutionerna samt hur dessa samband varierar mellan olika sociala grupper. Studien indikerar även könsskillnader i institutionsförtroende, där män uppvisar systematiskt lägre förtroendenivåer, vilket motiverar vidare forskning om hur kön relaterar till auktoritära attityder och institutionell legitimitet.

Referenser

Adorno, T., Frenkel-Brunswik, E., Levinson, D. & Sanford, N. (1950). *The authoritarian personality*. New York: Harper.

Almond, G. A. & Verba, S. (1963). *The Civic Culture: Political attitudes and democracy in five nations*. Newbury Park: Sage.

Altemeyer, B. (1981). *Right-wing authoritarianism*. Winnipeg: University of Manitoba Press.

Altemeyer, B. (2006). *The Authoritarians*. Winnipeg: University of Manitoba Press.

Beierlein, C., Nießen, D., Schmidt, I. & Lechner, C. M. (2019). *An English-language adaptation of the Authoritarianism Short Scale (KSA-3)*. Colonge: GESIS.

Bernard, H.R. (2006). *Research methods in anthropology: Qualitative and quantitative approaches*. 4 uppl. Lanham: AltaMira Press.

Bizumic, B. & Duckitt, J. (2018). Investigating Right Wing Authoritarianism With a Very Short Authoritarianism Scale. *Journal of Social and Political Psychology*. Vol. 6(1): 130-150.

Bonfanti, R. C., Ruggieri, S. & Schimmenti, A. (2024). Psychological Trust Dynamics in Climate Change Adaptation Decision-Making Processes: A Literature Review. *Sustainability*. Vol. 16(10): 1- 21.

Devine, D., Gaskell, J., Jennings, W. & Stoker, G. (2021). Trust and the Coronavirus Pandemic: What are the Consequences of and for Trust? An Early Review of the Literature. *Political Studies Review*. Vol. 19(2): 274-285.

Doty, R. M., Peterson, B. E. & Winter, D. G. (1991). Threat and authoritarianism in the United States, 1978-1987. *Journal of Personality & Social Psychology*. Vol. 61(4): 629-640.

Duckitt, J. (1989). Authoritarianism and group identification: A new view of an old construct. *Political Psychology.* Vol. 10(1): 63-84.

Duckitt, J. (2015). Authoritarian personality. I: Wright, J.D. (red). *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*. 2 uppl. Amsterdam: Elsevier.

Dunn, K. (2015). Preference for radical right-wing populist parties among exclusive-nationalists and authoritarians. *Party Politics*. Vol. 21(3): 367-380.

Dunn, K. (2020). The Authoritarian Predisposition, Perceived Threat, and Trust in Political Institutions. *PsyArXiv:* 1-37.

Durand, C., Peña Ibarra, L.P., Rezgui, N. & Wutchiett, N. (2022). How to combine and analyze all the data from diverse sources: a multilevel analysis of institutional trust in the world. *Quality and Quantity*. Vol. 56, 1755-1797.

Easton, D. (1975). A Re-Assessment of the Concept of Political Support. *British Journal of Political Science*. Vol. 5(4): 435-457.

Edling, C. & Hedström, P. (2003). *Kvantitativa metoder: grundläggande analysmetoder för samhälls- och beteendevetare*. Lund: Studentlitteratur.

Feldman, S. (2003). Enforcing social conformity: A theory of authoritarianism. *Political Psychology*. Vol. 24(1): 41-74.

Feldman, S. & Stenner, K. (1997). Perceived threat and authoritarianism. *Political Psychology*. Vol. 18(4): 741-770.

Fox, J. (2008). *Applied regression analysis, linear models, and related methods*. 2 uppl. Los Angeles: Sage.

Frisk, E. (2021). *Cronbachs alfa. Statistisk ordbok*. Tillgänglig via: https://www.statistiskordbok.se/ord/cronbachs-alfa/
(Hämtad: 21.04.2026)

Groves, R., Fowler, F., Couper, M., Lepkowski, J.M., Singer, E. & Tourangea, R. (2004). *Survey Methodology*. New Jersey: John Wiley & Sons.

Grežo, M., Adamus, M. & Kaššaiovaá, Z. (2022). Exploring the Factorial Structure and Criterion Validity of Institutional Trust in Slovakia. *Czech Sociological Review*. Vol. 58(6): 671-698.

Heller, A., Decker, O., Schmalbach, B., Beutel, M., Fegert, J.M., Brähler, E. & Zenger, M. (2020). Detecting Authoritarianism Efficiently: Psychometric Properties of the Screening Instrument Authoritarianism - Ultra Short (A-US) in a German Representative Sample. *Frontiers in Psychology*. Vol. 11: 1-12.

Herzog, B. (2021). Authoritarianism as pathology of recognition: the sociological substance and actuality of the authoritarian personality. *Humanities and Social Sciences Communications*. Vol. 8(1): 1-9.

Hetherington, M. & Suhay, E. (2011). Authoritarianism, Threat, and Americans' Support for the War on Terror. *American Journal of Political Science*. Vol. 55(3): 546-560.

Marozzi, M. (2015). Measuring Trust in European Public Institutions. *Social Indicators Research*. Vol. 879-895.

Martín, J. C., Román, C. & Viñán, C. (2020). An Institutional Trust Indicator Based on Fuzzy Logic and Ideal Solutions. *Mathematics*. Vol. 8(5): 1-14.

Nannestad, P. (2008). What Have We Learned About Generalized Trust, If Anything?. *Annual Review Political Science*. Vol. 11: 413-436.

Norris, P. (2011). *Democratic Deficit: Critical Citizens revisited*. New York: Cambridge University Press.

Norris, P. & Inglehart, R. (2019). *Cultural Backlash: Trump, Brexit and Authoritarian Populism*. Cambridge: Cambridge University Press.

Paxton, P. & Ressler, R. (2018). Trust and participation in associations. I: Uslaner, E. (red). *The Oxford Handbook of Social and Political Trust*. New York: Oxford University Press.

Pernia, R. A. (2021). Authoritarian values and institutional trust: Theoretical considerations and evidence from the Philippines. *Asian Journal of Comparative Politics*. Vol. 7(2): 204-232.

Pickering, S., Dorussen, H., Hansen, M. E., Reifler, J., Scotto, T., Sunahara, Y. & Yen, D. (2024). London, you have a problem with women: trust towards the police in England. *Policing and Society*. Vol. 34(8): 747-762.

Regeringskansliet (2018). *Strategi för en stark demokrati - främja, förankra, försvara.* Stockholm: Kulturdepartementet.

Rokeach, M. (1968). A Theory of Organization and Change Within Value-Attitude Systems. *Journal of Social Issues*. Vol. 24(1): 13-33.

Rothstein, B. & Stolle, D. (2008). The State and Social Capital An Institutional Theory of Generalized Trust. *Comparative Politics*. Vol. 40(4): 441-459.

Schlipphak, B. (2024). Threat perceptions, blame attribution, and political trust. *Journal of Elections, Public Opinion and Parties*. Vol. 34(1): 59-78.

Schroeder, K., Creecy, C., Perkins, E. & Carter, K. (2023). The Impact of Age and Gender on Trust in the U.S. Federal Government. *Psi Chi Journal of Psychological Research.* Vol. 28(2): 107-113.

Smith, H., Pettigrew, T. F., Pippin, G. & Bialosiewicz, S. (2012). Relative deprivation: A theoretical and meta-analytic critique. *Personality and Social Psychology Review*. Vol. 16(3): 203-232.

SOM-institutet. (2024). *Den nationella SOM-undersökningen 2023 - En metodöversikt* (SOM-rapport nr 2024:4). Tillgänglig via: https://www.gu.se/sites/default/files/2024-03/4.%20Den%20nationella%20SOM-unders%C3%B6kningen%202023%20-%20En%20metod%C3%B6versikt.pdf (Hämtad: 23.01.2026)

Stenner, K. (2005). *The Authoritarian Dynamic*. New York: Cambridge University Press.

Svensk Nationell Datatjänst. (2026). "*Om oss*". Tillgänglig via: https://snd.se/en/about-us (Hämtad: 05.03.2026)

Saqr, M. & López-Pernas, S. (2024). *Learning Analytics Methods and Tutorials: A Practical Guide Using R*. Cham: Springer.

Tanny, T. F. (2023). Dimensions of Trust: A Review of Trust in Government. *Indian Journal of Public Administration*. Vol. 69(1): 22-36.

Van Der Meer, T. (2018). Economic performance and political trust. I: Uslaner, E. (red). *The Oxford Handbook of Social and Political Trust*. New York: Oxford University Press.

Nord, M., Altman, D., Angiollio, F., Fernandes, T., Good God, A. & Lindberg, I. S. (2025). *Democracy Report 2026: 25 Years of Autocratization – Democracy Trumped?*. Göteborgs Universitet: V-Dem Institute.

Weber, M. (1983). *Ekonomi och samhälle, förståelsesociologins grunder*. Vol 1. Lund: Grahns boktryckeri.

Weber, M. (1904). Samhällsvetenskapernas objektivitet. I: Weber, M., Durkehim, E. & Comte, A. (red) (1991). *Tre klassiska texter*. Göteborg: Korpen.